

ՄԱՍԻՍ

Շ Ա Բ Ա Թ Ա Թ Ե Ր Թ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ

50րդ ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 24

(ԵՐԿՐՈՐԴ ՇՐՋԱՆ)

16 ՅՈՒՆԻՍ 1901

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԵՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆԻ ԽՆԴԻՐԸ	Ե. ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ
Կ. ՈՍԿԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ	Տ. Ա.
ԱՐՀԵՍՏԱԳԻՏԱԿԱՆ ՊՏՈՅՏ ՄԸ	
ՊԵՐԼԻՆԻ ՆԵԱՆԱՆՈՐ ԳՈՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՆ ԴԵՂ	Հ. ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ	
ՍԻՐՈՒԱԾՂ	Մ. ԱՃԷՄԵԱՆ
ՄԱՅՐԱԿԱՆ ԳԻՐԿ	Կ. ՈՍԿԵԱՆ
ԳՐԱԽՈՍՏԱԿԱՆ	Ա. Գ.
ՍՐՈՒԱՆՁՏԵԱՆՅ ԿՏԱԿ . — ՀԻԻԱՆԳԱՆՈՅ	Մ. ՆԱԹԱՆԵԱՆ
ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ (Բ. ԷԼ ՎԵՐՇԻՆ ԴԱՍ)	Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

Մասիս շաբաթաբերքի տարեկան բաժանորդագրիցն է Կ. Պոլսոյ համար ՔԱՌՍՈՒՆ զրգ. Է՛լ գաւառներուն համար ՅԻՍՈՒՆ զրգ., կանխիկ վճարելի : Արտաստիման՝ 12 Ֆրանկ կամ 5 ռուպլի : Թղթատարական ծախքը խմբագրութեան վրայ է : Վեցամսեայ կամ եռամսեայ բաժանորդագրութիւն չընդունուիր : Բաժանորդագրութիւնները կը սկսին ամէն ամսոյ մէկէն : Մասիս հրապարակ կ'ելլի ամէն շաբաթ առտու, Է՛լ կը գտնուի Բերայի բոլոր ծխավաճառներուն ու Պահչե-Գաբուլի ջրավաճառներուն խանութները, ինչպէս նաեւ Ղալաթիոյ, Պոլսոյ Է՛լ բոլոր արուարձաններու լրագրավաճառներուն հոլ :

Ձեռքէ կը ծախուի ՀԱՏԸ 40 ՓԱՐԱՅԻ

ՀԱՍՅԷ

درعليه ده غلطه ده « ماسيس » غزنه سى اداره سى

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն « Մ Ա Ս Ի Ս » Ի

Կ. Պոլիս, Ղալաթիա, Նորաստիկեան խան

Rédaction de la Revue MASSIS

Galata, Constantinople

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ
ՏՈՔԹ. Գ. ԳԱՐՐԻԵԼԵԱՆ

ԲԵՐԱ, ՄԵԾ ՓՈՂՈՑ, ԹԻԻ 200

Կալաբա-Սերայի Լիսեին դեմ

Ամեն օր ժամը 5—11 (Ը. Թ.)

Կիրակի օրերը ժամադրութեամբ

Մ Ե Տ Ա Ք Ս Ի
ՄԱՆԱՐԱՆԱՏԷՐԵՐՈՒՆ ՅԱՏՈՒԿ

Բ Բ Ո Վ Է Թ Ն Ե Ր

Կ Շ Ի Ռ Ն Ե Ր

Ճ Ա Ն Կ Ի Կ Ն Ե Ր

Հ Ա Տ Տ Է Ն Ե Ր

Մեր քով պատրաստ կը գտնուին խիստ չափաւոր գիներով, եւ ուրիշ ամէն տեսակ յանձնարարութիւնք Եւրոպայէն բերել կը տրուին փութով եւ ճշգրտութեամբ:

Հասցե. — Ա. ՓԱՆՈՍԵԱՆ եւ ԸՆԿ.

43 — Քէօրրիլիւ իւան, 43 — Կ. Պոլիս

Կեդրոնատեղի ՇԱԿԷՆԻ մշտանօս գրչածայր-
բերու: 4—5

Ի Ի Ն Ի Յ Ն
Հ Ր Գ Ե Հ Ի Ե Ի Կ Ե Ն Ա Յ
ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ Ի ԲԱՐԻՉ 1828—1829

Հ Ր Գ Ե Հ Ի Ճ Ի Ի Ղ

Մինչեւ 1899ի վերջը հատուցեալ վնասք	240.000.000 Քր.
1899ին գանձուած ապահովագին	19.500.000 »
Գրամագլուխ եւ պահեստ	105.000.000 »
Ապահովագրեալ գրամագլուխ	18.000.000.000 »

Կ Ե Ն Ա Յ Ճ Ի Ի Ղ

Մինչեւ 1889ի վերջը հատուցեալ վնասք	99 000.000 Քր.
Ընթացիկ ապահովագրութիւնք	253.000.000 »
Գրամագլուխ եւ պահեստք	150.000.000 »

որ ընթացիկ ապահովագրութեանց գումարին հետ կը համեմատի 60% — ինչ որ «Իւնիօն»ի ապահովագրելոց կ'ընծայէ հսկայ երաւխաւորութիւն մը **ՈՐՈՒՆ ՆՄԱՆԸ ԿԱՐԵԼԻ ԶԷ ԳՏՆԵԼ՝ ԱՐԵԻՆԷԼՔԻ ՄԷՋ ԳՈՐԾՈՂ ՈՒՐԻՇ ՈՐ ԵԻՔ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՔՈՎ:**

Արեւելքի համար մասնաւոր սակացոյց զեղչեալ գիներով: Նպատաւոր պայմաններ անհամեմատ կերպով աւելի գերազանց քան ուրիշ ո'ր եւ է ընկերութեան պայմանները: Շահաբաժիններու տարուէ տարի անմիջական վճարում, որով Իւնիօնի ապահովագրութեան **ՋԵՐԾ** են այն վնասներէն եւ յուսախաբութիւններէն, որոնց կ'ենթարկուին միշտ այն անձինք, որ շահաբաժիններու բարդման (accumulation des bénéfices) ՅՈՒԻ եւ ՎՆԱՍԱԿԱՐ դրութեամբ գործող ընկերութեանց կ'ապահովագրուին:

Ընկերութեան գրամատունն է ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՊԱՆՔԱՆ

Թուրքիոյ եւ Արեւելքի Տնօրէնութիւն

Կ. Պոլիս, Կալաբա, Թահեսապուրուն խան, Օսմ. Պանֆային դիմացը

Գործակալութիւնք Թուրքիոյ գլխաւոր քաղաքաց մէջ

ՄԱՍԻՆ

50^{րդ} ՏԱՐԻ

— 16 ՅՈՒՆԻՍ 1901 —

ՅԻՒ 24

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՈՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆԻ ԽՆԴԻՐԸ

(ՆՈՐԱՎԷՊԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Տէր Խմրագրապետ,

Նորավելպին վրայ գրելու համար այս անգամ Ձեռնէ հրաւերի չեմ սպասեր։ Յարձակում մը տեղի կ'ունենայ Գեղեցկագիտութեան դէմ։ պարտական եմ զայն պաշտպանել, եւ պաշտպանել Մասիւն ալ, զի Գեղեցկագիտութեան գլխաւոր ձայնարանը կամ ցոլարանն է, եւ զի Մասիւն մէջ տնեցիի պատին ինձ շնորհեցիք «անկիւն» ինձ որոշելով ու վերապահելով հոն։

Սոյն այս Մասիւնի մէջ էր, երբ Կարապետ Իւթիւճեանի Տնօրէնութեամբ օրաթերթ էր եւ ես իր գրական խմրագրապետն էի, սոյն այս թերթին մէջ էր, շատ տարի առաջ, որ յուզուեցաւ կամ ես իսկ յագեցի սոյն գեղեցկագիտական խնդիրն։ Հոն, Եւրոպայի կեդրոնն, եթէ յիշողութիւնս չը վրիպիւր, գեղեցկանուէր այն Միւնիչ քաղաքին մէջ Հնաթանգարան մը բացուած էր։ Հին արուեստին հրաշակերտք այդ թանգարանին մէջ հաւաքուած էին։ Գիտէք, Տէր Խմրագրապետ, որ Արուեստին գործն եւ Արուեստին նպատակը բարոյականը չէ, կամ աւելի ճիշդ՝ Արուեստն ալ բարոյական գործ մը կը կատարէ ու թերեւս ամէնէն բարոյականը՝ Գեղեցիկն արտադրելով կամ ցոլացնելով։ Եթէ տիպարը կամ յղացման առարկան մերկ կամ կիտամերկ է, Արուեստագէտին համար պատճառ մը չէ վրձինը կամ ուրիշ գործիք նետելու, ընդհակառակն, հանդէպ մերկին արուեստագէտն ինքզինքն աւելի կ'ամփոփէ,

զի մերկն ա'յն վիճակն է ուր մարդս՝ հրաշակերտն արարչութեան՝ Արարչին ձեռքէն կ'ելնէ։ Արուեստագիտական ա'յն անհամեմատ փաստորագոյն չըջանն, որ կը կոչուի Վերածութիւն, մերկին ուսումնասիրութեան արդիւնքն եղաւ՝ ամէն ոք գիտէ։ Միւնիչի հին Արուեստի գործոց թանգարանին մէջ, Արուեստին բոլոր գլուխ-գործոցնեւուն մէջտեղ, երբ Վէնիւսի արձանը տեսան մերկ, բարոյաւորէք (°), այս' Գերմանիոյ պէս երկրի մը մէջ իսկ՝ ուր գեղարուեստք այնքա՛ն ծաղկած են, ձայն բարձրացուցին, «գայթակղութիւն» գոչեցին։ Քրիստոսարան ու գրչի պատկերհան մեծ իմաստասէր Սգրաուսն այն ժամանակ գրիչն առաւ եւ գրեց ա'յն հիանալի հատուածը զոր ընթերցողք կարգաւով չեն յագենար։ Թարգմանեցի զայն Մասիւնի մէջ։ «Ո՛վ կը հրաւիրէ զձեզ, ո՞վ կը հարկադրէ որ Գեղարուեստից թանգարանը մտնէք, հոն իրրեւեկեղեցի մը պէտք է մտնէ մարդս» կը գրէր Սգրաուս։ Մի ո'ք յեռախաչից, մի ո'ք ի քերեհասաւից...։ Մարդս, երբ բնութեամբ չէ գեղեցկագիտական գաւառիարակութիւն, երբ իր միտքը չունի փիլիսոփայական մշակում, երբ չի կասկածիր իսկ գրական սեռերու զոյութեան՝ որուն խրաքանչիւրն ալ կը մշակուի ու պէտք է մշակուի մոլեռանդ բարոյագէտներու ազդեցութենէն անկախութեամբ, մարդս այն ժամանակ լաւ կ'ընէ որ... պարզապէս գործի չը խառնուի եւ... անբարոյեւու աւելի ձեռքէ չը փախցնէ։

Մասնաւորելով մեր խօսքը Նորավէպին վրայ, հեղինակ մը ա՛յն ժամանակ պախաւակելի է, երբ գրիչը ձեռք առած տոնն նպատակ ունի ընթերցողին զգայարանքները գրգռել կամ նորավէպի ձեւին տակ անբարոյականութեան ջատագովութիւնն ընել, Դարձեալ, այսպիսի պարագայի մը մէջ, ընթերցողն աւելի յանցաւոր է քան գրողը, քանզի գրողն ընթերցողը չը ճանչնար իսկ ուստի եւ անոր հասցէն չը գիտէ եւ անոր վրայ հարկ չը դնէ որ իր գիրքը կարգայ։ Սակայն, ճշմարտութիւնն ա՛յն է թէ անբարոյականութիւն քարոզելու նպատակաւ գրող քիչ կայ, չըսելու համար չը կայ։ Եւ նորավէպն կամ վէպն երբեք պատասխանատու չէ այս տեսակ արտադրութեանց։

Իմ փափագս ա՛յն է որ Մաւիւի մէջ թէ այլուր նորավէպ աւելի՛ գրուի, նորավէպ աւելնէ՛ն աւելի գրուի։ Փախաւս ա՛յս է, քանզի համոզումս ալ ա՛յն է թէ Գրականութեան ծաղկման ու մտաւոր զարգացման ամենէն աւելի նպաստող գրական սեռն է Նորավէպը։ Եւ Նորավէպն ընթերցասիրութեան ամենէն աւելի կը նպաստէ։ Ընդլայնենք, մեր համագումն ընենք նաեւ համագումր բոլոր անո՛նց, որոնք կը մտածեն կամ երեւոյթն ունին մտածելու թէ, առանց նորավէպի ալ Գրականութիւնը նոյնքա՛ն պիտի ծաղկէր եւ ընթերցողաց միտքը նոյնքա՛ն պիտի սրէր եւ ընթերցողք աւելի ընթերցասէր պիտի ըլլային։

Յօդուած մը կամ վարդապետական գրութեամբ մը կ'ուսուցանէ, եւ շատ անգամ՝ նպատակին չը հասնիր. — ինչո՞ւ. — որովհետեւ հեղինակն ընթերցողին մտքին կ'ուղղուի եւ ոչ երեւակայութեանը։ Ծառ անգամ ոճ չը կայ, պատկեր չը կայ, թանձրացում չը կայ, խոյանք չը կայ, խորամխութիւն չը կայ. կեանքի պատկերացում եւ տեսլականի ընդհայեցում չը կայ, մէկ բառով՝ Գրականութիւն չը կայ կամ հազիւ կայ լրագրական յօդուածի մը մէջ։ Ամենակարեւոր պատկասութեան մը վրայ ալ խօսիմ'։ Բառ չը կայ յօդուածի մը մէջ, եւ գիտցած եղէք, ուր որ աւելի բառ կայ, հոն աւելի կեանք կայ, կեանք ընկերական կամ թէ կեանք հոգեկան, Նորավիպական համադրա-

կան սեռն այդ ամէն յատկութիւններն, այդ ամէն հարստութիւնները կը վերցնէ եւ կը պահանջէ։ Գրական բոլոր սեռերէն աւելի վէպը կը ճոխացնէ գրականութիւնն ու լեզուն։ — Ինչո՞ւ. — Պատճառն իմաստասիրական, նոյն իսկ բնասիրական է. Տարուին կը դիտէ, էտկառ Գինէ ալ նոյնը կ'ընէ իր Արարչութեան սքանչելի գրքին մէջ, թէ էդ թռչունն որ քա՛ն աւելի շայեկան ըլլայ, արուին երգն այնքա՛ն բարձր կ'ըլլայ ձայնով, ներդաշնակութեամբ, պերճախօսութեամբ, այլազանութեամբ, աստիճանաւորութեամբ եւ կամ՝ երանգաւորութեամբ։ Արդ, սէրն ամենէն աւելի ընդարձակ եւ ամենէն աւելի ներքին տեղ մը գրաւելով վէպին կամ նորովէպին մէջ, բնականաբար վիպական Գրականութիւնն ալ միւսներէն աւելի բարձր պիտի ըլլայ գոյնով, ներդաշնակութիւնով, երանգաւորութիւնով, այլազանութիւնով եւ ամէն յատկութիւններով։ Այլ է թէ վիպողին սպիկարութեամբ վէպը խեղճ բան մը կ'ըլլայ, այսինքն այդ պահանջները, այդ պայմանները թերի կերպով կը լեցնէ կը կատարէ։ Կը հաւատամ որ վէպին առթիւ հրատարակուած լուրջ քննադատութիւնք, որպէս եւ վիպագրողներու գործնական ու պերճախօս խրատութեանք վիպական արտադրութիւնները արուեստին պայմաններուն աւելի համաձայն կացուցանելու պիտի նպաստեն։

Տեսնենք գրական քանի՛ սեռեր միանգամայն կրնան միանալ վէպի մը, նոյն իսկ վիպակի մը շարագրութեան մէջ։ Նախ լեզու. հեղինակն ուշագիր պիտի ըլլայ որ՝ իրեն անսայթաք հետեւեցնելու համար՝ ընթերցողին միշտ իմանալի, յստակ, ուղիղ լեզու մը գործածէ, կարգացուի ժողովրդեան ամէն դասերէն։ Ուստի եւ կենդանի լեզուն, աշխարհարար պիտի զարգանայ, պիտի հաստատուի վէպով աւելի քան ու եւ է ուրիշ գրական սեռով։ Լեզուի առթիւ, իրեն գեղեցկագէտ, վերապահում մ'ունիմ. հեղինակ մը յուզման ու մտածման աստիճաններուն համեմատ իր լեզուն անդգաւազէն պիտի փոխէ, աւելորդ է բռնել բառարանն ալ, Աւելորդ է նաեւ ըսել որ խօսակցութիւններուն մէջ իւրաքանչիւր դասակարգի եւ իւրաքանչիւր դասուի իր լեզուն խօսեցնել պարտի վիպողը, բայց նոյնու-

թեամբ , սղագրական ճշգրտութեամբ , եթէ կա-
րելի է :

Երկրորդ , գրական սեռերէն՝ բաց ի տրա-
մախտութենէն կամ խօսակցութենէն՝ բանա-
գործութիւնը , ճառը , նամակը , առակը , նոյն
խի քարոզը (Տե՛ս Բարիզն յԱռնէրիկա ի մէջ
այլոց) կրնան մանեղ վէպին մէջ : Եւ որովհե-
տեւ այս իւրաքանչիւր սեռն իր լեզուն եւ իր
ոճն ունի , վէպն ամէն սեռէ աւելի կը նպաս-
տէ գրականութեան ծաղկման : Լրագրական
յօդուածի մը համար այդպէ՛ս է , վարդապե-
տական գրուածի մը համար այդպէ՛ս է : Այլ է
թէ վարդապետական գործին հեղինակը Վիր-
գիլիոս մ'ըլլայ , այլ է թէ յօդուածագիրն Առ-
ման Գառէլ կամ Ծօն Լըմուէն մ'ըլլայ , կամ
քննադատը Ժիւլ Պաուպի տ'Օռվիլի : Բայց
դարձեալ գրութիւնը ճոխ կ'ըլլայ միայն , այդ-
քան : Բոլոր գրական սեռերու ճոխութիւննե-
րը չը կրնար միացնել :

Իսկ թէ ի՞նչպէս վէպը մտաւոր կամ խառ-
տասիրական զարգացման կը նպաստէ . այդ
ալ վէպին երրորդ առաւելութիւնը պիտի ըլ-
լայ , որ արհամարհելի առաւելութիւն մը չէ :
Վիպասանն ընթերցողին մտաւոր զարգացման
կը նպաստէ նախ , ուղղակի եղանակաւ , խոր-
հրդածութեամբ , եղանակ որ յօդուածագրու-
թեան եւ սուռմնասիրութեանց յատուկ է :
Սակայն նուազ ինքը խորհրդածեալ քան բն-
թերցողին խորհրդածել տալով՝ վիպասան մը
կը նպաստէ անոր մտաց անզգալի կերպով զար-
գացման . վիպասանը նոր պատկերի մը գոր-
ծածութեամբ ընթերցողին ուշը կը դարձնէ իր
խմացականութեան եւ առարկայական աշխար-
հին թաքուն վերաբերութեանց վրայ , որոնք
առանց ատոր անըմբռնելի պիտի մնային բն-
թերցողին մտքին . ուստի մէն մի պատկեր
կրնանք ըսել , զոր վիպասան մը կը գտնէ կը
գործածէ , գրեթէ նոյնքան կարեւոր փիլիսո-
փայութեան դուռ մ'է որքան Պէրպէրեանի
Հոգեբանական դասախօսութիւնները : Վիպա-
սանն ընթերցողին միտքը կը սրէ , կը զարգա-
ցնէ , կը զօրացնէ նաեւ՝ անհատական կամ բն-
կերային դրից ու կացութեանց ու հոգեկան
ներհակ վիճակներու հակադրութեամբ : Զէք
գիտեր Թանձրացումն , երբ մանուսանդ հա-
կապատկերային է այն , (միայն թէ զեղծում

չըլլայ այս նկատմամբ) վերացման , խմացակա-
նութեան վերացեալ գործ ողութեանց գործ ու-
նէութեան ու կարգաւորման որքա՛ն կը նպաս-
տէ : Կը կարծէ՞ք թէ Վիգգոու Հիւօ պիտի
գրաւէր այն բարձրագոյն դիրքն իմաստասէրի
կամ խորհողի մը որ դարուն կը տիրէ , եթէ
Ժողովուրդն իր գործոց ընթերցմանէն չը զօ-
րանար այնքա՛ն մտքով ալ կամ խորհելու
կարողութեամբ :

Չորրորդ եւ հուսկ ապա , բայց . . . ատոր
հակառակն ոչ ոք կրնայ ըսել արդէն : Այո՛ ,
ո՞վ երբեք պիտի ըսէ թէ վէպ նուազ կը կար-
գացուի քան թէ լուրջ գիրք :

Վերջացնելէ առաջ ըսեմ թէ հակառակ եմ
ես ալ ա՛յն հեղինակին որ կը նկրտի մարդկա-
յին ընկերութիւնն անասնական բնազդներուն
ենթարկել . սակայն իմ գեղեցկագիտական
գաւանանքս ա՛յն է որ արուեստի գործ մը
իրեւ այն պէտք է դատուի , որովհետեւ
ճշմարիտ արուեստի գործ մը ինքնին աւելի
քարոյիչ է քան ու եւ քարոյականի գիրք կամ
խարոզութիւն :

Ազգ. Հիւանդանոց

Ե. ՏԵՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

ԱՐՀԵՍՏԱԳԻՏԱԿԱՆ ՊՏՈՅՏ ՄԸ

ՊԵՐԼԻՆԻ ՆՇԱՆԱՒՈՐ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՁ(1)

(ԱՐՁԱՆՈՒՐԳԻ ՆՕԹԵՐ)

ՊԵՐԼԻՆ 19 Յունիս 1901

Թաջորդ օրը , կարգացոյցին մէջ նշանակ-
ուած ժամուն , արդէն կազմ ու պատրաստ
կը սպասենք պանդոկին ամէնէն աւելի մօտիկ
քաղաքային երկաթուղիի կայարաններէն մէ-
կուն մէջ , մեկնելու համար դէպի Շարլօթըն-
պուրի , ուր այս անգամ Siemens & Halske-ի
ընդարձակ ելեկտրական մեքենաներու գոր-
ծարանը աչքէ պիտի անցունենք :

Զիմէնս եւ Հալքէի գործարանները , ու-
րոնք այսօր թէ՛ եւրոպական եւ թէ՛ ամերիկե-
ան չառ մը նմանօրինակ հաստատութիւն-
ներու համար ելեկտրական արհեստագիտու-
թեան բոլոր ճիւղերու մէջ առաջնորդող դերը

(1) Տե՛ս «Մասիս» քիւ 4 :

կը ստանձնեն, հիմնուած են ասկէ 54 տարի առաջ, երկու անհատներու նախաձեռնութեամբ միայն, Վէրնըր Զիմէնս, որ իր արդիւնաշատ գործունէութեանը եւ գիտութեան մատուցած անգնահատելի ծառայութեանը համար Պէրլինի համալսարանէն տօքթօրութեան պատուանունը եւ Գերմանիոյ կայսեր կողմանէ Ժառանգական ազնուականութեան տիտղոսը ստացած է, իրեն ընկեր ունենալով Հալլքէ մեքենագործը, անձուկ աշխատանոցի մը մէջ, ամենամասնական միջոցներով սկսած է իր ասպարէզը, ընտրելով նախապէս հեռագրական թելերու պատրաստութեան եւ անոնց զետեղման արհեստական մասնագիտը: Իր յաջողութեան ամէնէն մեծ գաղտնիքը այն եղած է որ, ինչպէս ինքն ալ իր «Յիշատակներ»ուն մէջ կը գրէ, առանց հետեւող մը ըլլալու, միմիայն իր հնարած ու կարելի եղածին չափ լաւագոյն կերպով պատրաստած գործիքներով ու մեթոտներով զբաղած է եւ աշխատած է զանոնք միշտ կատարելագործելու եւ ընդհանրացնելու: Գիտութեան եւ քաթեմքներու երկար շարք մը ունի, մէկը միւսէն աւելի հետաքրքրական. ասոնցմէ ամէնէն նշանաւորը եւ շահաւորը եղած է Guttapercha իր կղզիացնող (isolation) մարմին մը գործածելու գաղափարը եւ հեռագրական թելերը անով պատելու համար յատկապէս հնարած մէկ մեքենան: Մինչեւ այսօր, գրեթէ առանց բացառութեան, ստորերկրեայ եւ ընդժողկայ հեռագրական թելերու պատրաստութիւնը Զիմէնսի հնարած մեթոտովն է որ կը կատարուի: Իր համալը միմիայն Գերմանիոյ մէջ չէ սահմանափակուած, այլ տարածուած է իր գործունէութեանը հետ զուգընթաց գրեթէ բոլոր քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ⁽¹⁾: Ամէնէն աւելի Ռուսիոյ եւ Անգլիոյ համար աշխատած է Զիմէնս, հեռագրական թելերու ցանցով մը այդ լայնատարած երկիրներու հեռաւոր կէտերը ծովէն թէ՛ ցամաքներէն կապելով իրարու: Իր ընդժողկայ հեռագրութիւն յաջող նախափոր-

ձովը (Քակիլարիէն Սարտենիտի վրայով դէպի Ալճերիա) ամէն կողմէ վստահութիւն չահելով, ընդարձակ ասպարէզ մը բացած է առջին եւ յաջորդաբար հաստատած է բազմաթիւ հեռագրական միացումներ, որոնցմէ ամէնէն նշանաւորներն են հնդկաստանի գիծը (Լոնտոնէն Կալկաթա, մօտ 10,000 քիլոմետր երկայն), Իրանտայէն Միացեալ Նահանգները եւ հին ու նոր աշխարհները իրարու կապող սերիզ վեց հատ ընդժողկայ թելեր:

Հեռագրական թելերու ու գործիքներու մասնաճիւղէն զատ, Զիմէնս մեծ յաջողութիւններ ունեցած է նաեւ ելեքտրական ամէն տեսակ մեծ ու փոքր մեքենաներու, չափող գործիքներու (Messinstrumente), ելեկտրաչարժ հանրակաւքերու, կեդրոնական կայաններու եւ ելեկտրական ըլսի արհեստագործութեանց մէջ ու թէ՛ Պէրլինի ու Ծարլօթընպուրկի եւ թէ՛ Վիէնայի, Լոնտոնի ու Բեդերսպուրկի ընդարձակ աշխատանոցներուն մէջ — որոնք իր եղբայրներուն հսկողութեան տակ կը գտնուին — շահաւոր զբաղումներ պակաս եղած չեն երբեք: Միայն հոս, աշխատաւորներուն թիւը 10էն 3500ի եւ պաշտօնեաներունը 3էն մինչեւ 2000ի բարձրացած է այսօր, որոնք ամէնքն ալ թէ՛ հիւանդութիւններու եւ թէ՛ արկածներու դէմ՝ ապահովագրուած են ու աշխատութեան տարիներու որոշ թիւէ մը վերջ, հանգստեան թոշակի ալ իրաւունքը ունին: 1892ին, Տօքթօր Վէրնըր Փօն Զիմէնսի մահէն վերջ, այս աշխարհահռչակ հարուստ տանը գլուխը կ'անցնին իր եղբայրը ու երկու զաւակները, որոնք ամենայն ճարտարութեամբ մինչեւ հիմայ կը վարեն զայն: Գերմանիոյ զանազան կողմերէն եւ արտասահմանէն եղած բազմաթիւ մեծ ապապրանքներ գրգիւ եղած են ու կրկան մինչեւ հիմայ, տարուէ տարի ընդարձակելու աշխատանոցները: Ելեկտրական օտար թէ՛ տեղացի մեծ ընկերութիւններու հետ մրցելու եւ հրապարակին վրայ իր վարկը միշտ բարձր կարենալ պահելու համար, աւելի մեծ գրաւագլխի մը ոլէտքը զգացուելով, քանի մը տարիներէ ի վեր Զիմինս եւ Հալլքէ տունը 55 միլիան մարքով բաժնեթուղթերու վրայ հիմնուած

(1) Բարիգի Գիտութեանց Ակադեմիին գնահատելով Զիմէնսի «Mémoire sur la télégraphie électrique» գործը, գինքը «savants étrangers»ի անդամակցութեան կոչած է արժանաբար:

ընկերութեան մը վերածուած է (Aktiengesellschaft) եւ այս րոպէիս իր ամէնէն մեծ ձեռնարկը, — ա՛յնքան յաջողութեամբ ու վստահօրէն առաջ տարուած, — լրանալու մօտ ելող ու միլիոններ արժող Պէրլինի բարձրագոյնաց ելեկտրական երկաթուղին է :

Քառորդ ժամէ մը երկաթուղին կանգ կ'առնէ Պաննօֆ Թիրխարթընի առջեւ ու հապճեպով դուրս կը թափուինք վահոններէն, որոշեալ պահուն գտնուելու համար ժամադրովայրը՝ ուր ընկերներու խմբակ մը մեր գալտեան կը սպասէ : Հեռուէն արդէն կ'երեւան գործարանին բազմաթիւ ու լայնահաստ կարմիր շէնքերը իրենց աշտարակիկներով ու միացող հսկայ ծխաններու գլանաձեւ ուղղաձիգ մարմինները, որոնց վրայ S եւ H սկզբնատառերը մտերմօրէն իրարու փաթթուած, խորհրդանշաններու երեւոյթը ունին : Տեսակ մը երկիւղածութեամբ կը մտնենք կամարակապ լայն գոռոնէն ու մէկ քանի ճարտարագէտներէ ընդունուելով՝ կ'առաջնորդուինք դէպի աղմկալի գործատեղիները, ուր յամառ աշխատութիւնը եւ աննկուն կամքը հրաշքներ գործած են կէս դարու օրինակելի յարատեւութեամբ : Մեքենաներու այս կեանքոտ մթնոլորտը անպատմելի բաւականութեամբ մը կը պարուրէ մեզ . ամենուս դէմքերը գոհունակ ժպիտով մը կը ցոլան, սրովհետեւ հոս, բուն իսկ մեր տարրին մէջ է որ կը զգանք ինքզինքնիս :

Երեք ժամ՝ շարունակ աշխատանոցներուն մէջ կը թափառինք ամէն բան տեսնելու ու հասկնալու անյագ հետաքրքրութեամբ . ամէն մէկ քայլի՝ նորութիւններու կը հանդիպինք, որոնք մեզի ուսումնասիրութեան եւ խորհրդածութեան առատ նիւթ կը մատակարարեն : Հոս արդէն լրացած ելեկտրատու մեքենայի մը (Generator) հոլովումները եւ հոսանքին Voltի եւ Ampèreի սաստկութիւնները կը չափուին ու կը ճշգրտին, հոն խալցոցիչ զդրդիւնով մը մեծածաւալ քրանսփօրնաքօրի մը խեփորին (Gehäuse) բեւեռները կը յղուին շրջանապտոյտ ճախարակէ մը, ուրիշ տեղ մը հնարամիտ բարդ մեքենայ մը մինչեւ հարիւրերորդ միլիոնգրի ճշգրտութեամբ երկաթի թիթեղները պսակաձեւ կը ծակծկէ,

խարխիւներու ատաղճը մատակարարելով, վերջապէս չորս կողմերնիս, ուր որ ալ երթանք, շարունակական անհամեմատ կռիւ մըն է որ կը մղուի կարծես մարդուն եւ բնութեան միջեւ, անշուշտ կռու մետաղներուն արհեստագործութեան միջոցաւ շարժում ու կեանք ներագրելու համար :

Բոլորովին յոգնած ու այլեւս տեսածնիս մարտելու անկարող վիճակի մը մէջ, կը թողունք մեքենաներու այս թոհ ու բոհը, հրաժեշտ կ'առնենք մեր հաճոյակատար առաջնորդներէն ու կը տանինք հետերնիս տպաւորութիւններու ու յիշատակներու սիրուն փունջ մը, որ մեր սկսնակի վառ երեւակայութիւններուն համար միշտ թարմ մնալու բնոյթը ունի իր մէջ :

Աւիթէն օգտուելով, մէկ քանի ընկերներ կը բաժնուինք ուսուցիչներու եւ դասակիցներու խմբակէն, երթալ տեսնելու համար մօտակայ արհեստագիտական բարձրագոյն վարժարանը, որ ամէնէն աւելի հռչակուածն է ամբողջ Գերմանիոյ մէջ :

Ճարտարարուեստական գոհար մըն է այդ շէնքը եւ գերազանցօրէն պատկառելի ու վսեմ արտայայտութիւն մը ունի իր ամբողջութեան մէջ : Ամառուան արձակուրդներու պատճառով դասախօսութիւնները ընդհատուած են ու սրահները ամէնքն ալ գոց, խոր լուծութեան մը մէջ ինկած : Մեզի կարելի կ'ըլլայ միայն մեքենաներու ու մօտէններու հարուստ հաւաքածոն աչքէ անցընել . ելեկտրականութեան գործնական աշխատանոցները, լապօրաթուարները, մետաղներու քննութեան սրահները եւայլն, ամէնքն ալ փակ են ու կը նորոգուին : — Բակին մէջ Վէրնըր Ֆօն Զիմէնսի արձանը ուշադրութիւնս կը գրաւէ :

Արհեստագիտական այս բարձրագոյն հաստատութեան զանազան բաժանումներուն մէջ կը պատրաստուին ճարտարապետներ, քիմիագէտներ, ճամբաներու եւ կամուրջներու, մեքենագիտութեան, ելեկտրականութեան, շոգենաւաշիւնութեան ու հանքային ճարտարագէտներ : 407 ուսուցիչներ կը դասախօսեն հոս, որոնցմէ 85ը կառավարութենէն վճարուող հեղինակաւոր բրօֆէսօրներ են . ուսանողները, որոնց թիւը նոյն վեցամսեային հա-

մար 2686 նշանակուած է , ըստ որով ին միջազգային պատկեր մը կը կազմեն , եւ աշխարհի առէն կողմերէն ներկայացուցիչներ կարելի է գտնել անոնց մէջ :

ՀՐԱՆԴ Յ. ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ
(Ճարտարագետ)

Կ. ՈՍԿԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Երկտասարդ բանաստեղծ մը , սիրելի աշխատակից մը հողին յանձնեցինք : Կարապետ Ոսկեան , որ դեռ երեսուն տարուէ չի կար , երկար ու տառապազին հիւանդութենէ մը ետքը մեռաւ երեքշաբթի օրը Գառնիկի , մօրը գրկին մէջ , — մօրը՝ որուն կուզէր իր վերջին ոտանաւորը , Պասրաւնի , այս էջերուն մէջ հրատարակուած դեռ քանի մը ամիս առաջ :

Մայր իմ , մօ մայր իմ պաշտելիս
Սուտ է եղբր սերն աղջրկան ,
Աչքը խարող , լեզուն դրուժան .
Դուն , միայն դուն կը սիրես զիս :

Պետրոս Դուրեանին պէս , ինքն ալ՝ մահուան դանդաղ բայց անողոք մերձեցումը զգալուն՝ վարդ լոյս գէմքի մը փոխուած կը տեսնէր մօրը չոր ու վշտահար գէմքը եւ իր երբեմնի սիրած գիրգ փափուկ ձեռքերէն աւելի կակուղ կը գտնէր ոսկրուտ մասները մայրենի որոնք կը հովահրէին իր այրած ճակատը :

Բանաստեղծ մըն էր Կ. Ոսկեան , բառին բովանդակ առումովը , համակ զգացում , համակ ներգաշնակութիւն , որ սրտերուն կը խօսէր : Երկար քերթուածներ չի գրեց ըստ . կարճ երգեր էին իր ոտանաւորները , ուր առանց ըստ մեղանշելու արուեստին էն նրբին կանոններուն գէտ իսկ՝ գիտէր ընակահանութիւն գնել , ուր ճիշդ — եթէ երբեք կար — չէր մասնուէր ըստ , ընթերցողը կամ ունկնդիրը թողով անոյշ ջուրի մը կարկաշին տպաւորութեանը տակ : Քանի՛ քանի՛ անգլիկներ տեսեր եմ որոնք Ոսկեանին ոտանաւորները մասունքի պէս՝ կը պահէին իրենց կուրծքին

վրայ , ու զոյգ ըրած՝ կ'արտասանէին մեղեդիի մը պէս , Որովհետեւ , անբիծ ու մաքուր էր սէրը զոր կ'իրգէր ան , կոյս հողիներու սէրը — թանկազին գոհարի մը պէս հազուադիւս , հիմակ , աւա՛ղ — եւ անոր համար սքօղուած , գրեթէ անծանօթ մնաց միշտ ինքն ալ , իր ժամանակէն չա՛տ առաջ եկած անցած բանաստեղծի մը գազափարը տալով հետեւէն իր վրայ : Գրագէտները սակա՛յն , ճշմարիտ գրագէտները , անոնք որ անխառն հաճոյք մը կը զգան ամէն անգամ որ նոր տաղանդ մը երեւան կուգայ , առջի օրէն գնահատած էին անոր ընածին կարողութիւնը իբր բանաստեղծ , — երբ դեռ աղուամաղ պատանի , քանի մը քառեակներ տուաւ հրատարակութեան , սրտատրոփ ու երկչոտ :

Իր մահուան գոյժին առաջին տպաւորութեան տակ գրուած այս տողերուն մէջ կարելի չէ ուսումնասիրութիւնը ընել իր գրական գողարկի արտագրութիւններուն , որոնց մէջ արձակն ալ իր տեղը ունի , եւ իր կենսագրութիւնը տալ , — ուսումնասիրութիւն ու կենսագրութիւն որոնք ընդարձակ էջերու չեն կարօտիր արդէն : Հայ Հռոմէական ծանօթ ու պատուաւոր ընտանիքի մը զաւակ , Կարապետ Ոսկեան՝ լաւ դաստիարակութեամբ մը օժտուած՝ քարտուղարի համեստ պաշտօն մը ունէր Անաստուր երկաթուղւոյ վարչութեան մէջ , Հայտարար-վաշա : 1900 օգոստոսին անկողին ինկաւ , թոքատապէ բռնուելով , — սչրտո կնկան մը պէս խաբեպատիր այդ հիւանդութենէն որ յուսալից կը պահէր ու միանգամայն կը չարչարէր զինքը , մինչեւ որ տարին չի ըստրած՝ տուաւ անողոք հարուածը :

Ահա՛ իր բոլոր կենսագրութիւնը :

Գրական ու լրագրական հրապարակին վրայ , իբրեւ բանաստեղծ , այնքան սիրուն արտագրութիւններ ունենալով հանդերձ , օր մը երբեք զովուած , ծանօթացուած չէր . զինքը գնահատողներէն քիչեր կը ճանչնային զինքը անձամբ , ու ո՛չ մէկ գրողի միտքէն անցաւ ըստ , — պէտք է խոստովանիլ , — յօգուած մը նուիրել իրեն , պատուոյ յիշատակութիւն մը ընել՝ նորերուն վրայ խօսուած ատեն , երբ «արժեմն ու չարժեմ»ը , երէկ-

ուան դպրոցականը ու վաղուան գրողը
զլխու պտոյտ պատճառելու աստիճան խուճկ
ու մոմ կը ծխեն իրարու, զիրար կը փառա-
բանեն, այդ խնկարկութեանց ու փառաբա-
նութեանց չմասնակցողներուն հանելով լու-
տանքի ու նախատինքի առատ բաժին մը :
Ու հիմայ, գրասեղանին առջեւ տեղնելով իր
սեւածիր Մահազգը, խղճի խայթ մը կուեն-
նամ իմ մասին կատարած չըլլալու այդ պար-
տականութիւնը դժբաղդ երիտասարդին կեն-
դանութեանը, գէթ հիւանդութեանը օրերուն,
ինչ որ հոգեկան մխիթարանք մը ըլլար թե-
րեւս իր մարմնական տառապանքներուն մէջ-
տեղ :

Մասիսի մէջ էր որ ամէնէն աւելի ե-
րեւցան իր ոտանաւորները, իբր տասը տա-
րիէ ի վեր, մինչ Արեւելք կը հիւրընկալէր իր
արձակը, յաճախ նորավէպի ձեւին տակ : Իր
երեւումը այնպէս յուշիկ ու անդղալի եղաւ
լրագրութեան մէջ՝ ինչպէս իր անհետացումը
աշխարհէն Այս փետրուարին, առանց տեղե-
կութիւն ունենալու իր հիւանդութենէն, նա-
մակ մը կ'ուղղէի իրեն, հարցնելու համար
թէ ինչո՞ւ չի շարունակեր իր աշխատակցու-
թիւնը Մասիսին ուր ամիսներէ ի վեր չէր ե-
րեւցած իր անունը : Պատասխանը ստացայ
քանի մը օր վերջ, կապար գրիչով ու դող-
դոջուն մասներով գրուած, անկողինին մէ-
ջէն : Ապրիլու իղձին ու մեռնելու երկիւղին
միջեւ մաքառող հոգիի մը զգացման տենդոտ
մէկ արտայայտութիւնն էր այդ մտերմական
գիրը զոր կընդօրինակեմ այս տեղ :

Զորքշաբթի, 21 Փետրուար 1901

Ազնի բարեկամ

Այս առաւօտ ստացայ Ձեր նամակը որ փետրուար
17 թուականը կր կրէ :

Եօթն ամսէ ի վեր կը տառապիմ սաղջըճանե ու
bronchitek, եւ ընմ կրնար պաշտօնատեղիս երթալ :

Պարզ հարբուիտով մը սկսաւ, ու բոլոր աշունն ու
ձմեռը անկողինս կապեց զիս . հիմակ երկու շաբաթէ
ի վեր հագիւ քիչ մը շունջ առնուլ սկսայ այդ սաղայե-
լական սաղջըճանին կրկնումներէն, քայց դեռ այնչափ
ակար եմ որ ձեռքս կը դողայ այս տողերը գրած ա-
տենս :

Կը ցաւիմ որ դեռ քանի մը ամիս չը պիտի կարե-
նամ կանոնաւորապէս շարունակել Մասիսին աշխա-
տակցութիւնս, ու ատեն ատեն պիտի երեւնամ հոն ա-
սուպի մը պէս :

Բայց յոյսս մեծ է գարնան վրայ, ու բժիշկներս ալ,
որոնցմէ առաջինը եղբայրս է քարերադարար, նոյն-
պէս կ'ապահովցեն զիս, որ աղւոր օրերուն հետ պիտի
կազդուրիմ ու պիտի վերստանամ առողջութիւնս :

Առայժմ անկողնէս կը խաւրեմ Ձեզ ոտանաւոր մը
որուն տպաւորութիւնն ալ շատ որոշ է արդէն : Յուսամ
քէ ժամանակուան մը համար ներողամիտ պիտի ըլլաք
ինձ, սպասելով լաւագոյն օրերուս :

Ընդունեցէք սիրոյ ուղջոյններս, ու կ'աղաքեմ ող-
ջունեցէք նաև իմ կողմանէս մեր սիրելի Արամ Ան-
տոնեանը :

Ձերդ

ԿԱՐ. ՈՍԿԵԱՆ

Գարնան աղւոր օրերը վերադարձան,
բայց բանաստեղծը չի վերստացաւ իր առող-
ջութիւնը, ինչպէս կը յուսար, եւ ամբան
առաջին տապերուն՝ կը թոշնի դունատ վար-
դի մը պէս ու կը հալի մոմի մը պէս : Իր հի-
ւանդաբոյր նամակին հետ զրկած ոտանաւորը
Պատրաստեմ(1) էր, մահաբոյր քերթուածիկ մը
զոր այսօր իր նոր գոցուած գերեզմանին առ-
ջեւ կարելի չէ անգամ մըն ալ կարդալ ու
չարտասուել :

Հիւանդ պառկած եմ տենդաճար

Լեցուն ճակատըս քրտինքով,

Ցաւերու կրակ անկողնիս քով

Կը հսկէ դեմք մը չոր նիհար :

Ձեռք մը ջղուտ, ատեն ատեն,

Կը սեղմէ ձեռքըս տոբորող

Մարմինս ամբողջ կը ցնցէ դող,

Ու ցնորք միտքըս կը պատեն :

Խեղճ Ոսկեան : Դեռ անցեալ տարի,
այս ատեն, առողջ ու կայտառ, ամառնային
արձակուրդէ մը օգտուելով, խմբագրատուն
այցելեց — առանց գիտնալու թէ վերջին ար-
ձակուրդն էր զոր կը վայելէր ու վերջին այցե-
լութիւնն էր զոր կուտար մեզի : Ծէնշող տղայ
մըն էր մինչեւ այն օրը, իր գուարթ խօսակ-
ցութեամբը լեցնելով մեր աշխատութեան
լոխիկ ու հանդարտիկ խոցերը ուր պուլիս
կախ կը գրէինք . տնեցի մըն էր ինքը մեզի
համար, ինչպէս ամէն սիրուած աշխատակից,
ու չէր խանգարէր մեզ բնաւ . ընդհակառակը
Այն օրերուն մէջ, եթէ չեմ սխալիր, Դաւիթ
Մարգրիսեանին որբերը ու այրին հանրային

(1) Մասիսի 1901 Մարտ 3ի թիւին մէջ հրատարակ-
ուած :

կարեկցութեան առարկայ դարձած էին, եւ Ոսկեան, ինքնարեւր ազնիւ մտածումով մը՝ տունէ տուն պատեղով Գատրգիւղ, գումար մը հաւաքած ու բերած էր, որ Արեւելի Տնօրէնութեան միջոցաւ յանձնուեցաւ իր տեղը։ Առանց ճանչցած ըլլալու այդ գաւառացի պատուական ուսուցիչը, խորունկ դաւնութիւն մը զգացած էր անոր մահը իմանալով, եւ ուզած էր բան մըն ալ ինքը ընել։

Այս պզտիկ պարագան ցոյց կուտար թէ երիտասարդ բանաստեղծին սիրտը կը համապատասխանէր իր գրչին — երկուքն ալ փափուկ ու զգայուն։ Տեսքով, երեւոյթով ալ կը մարմնաւորէր բանաստեղծի այն տիպարը զոր քիչ չատ ամէնքս կունենանք մեր մտքին մէջ, հակառակ մեր կրօն յուսախաբութիւններուն՝ երբ առաջին անգամ կը հանդիպինք ծանօթ պուէտի մը որ կոկիկ քաւաքացիի մը երեւոյթն ունի, առանց ընտաւարբերելու առեւտուրի ու գործի մարդէն։ Վաղամեծ Ոսկեանը, ընդհակառակը, կենդանացած հին թողապատուի մը գէմքը կը ներկայացնէր, իր արուեստագէտի լայնեղր զը-

խարիւղը, մինչեւ ուռերուն մօտեցող սեւ երկար մազերովը, բազդին ձգուած իր մօրուքովը ու երազուն աչքերովը։ Քնար մը միայն կը պակսէր իրեն՝ պատրանքը կատարեալ ընելու համար։

Ու այս ամէնը, ո՛չ թէ ձեռացումի համար, այլ անդիմադրելի հակումով մը, բնական խանդավառումով մը որոնք բանաստեղծ կը պահէին զինքը մինչեւ իր կերպարանքին մէջ, որ աւելի համակրելի կը դարձնէին զինքը։

Իր արուեստագէտի սիրուն գլուխը ու իր երիտասարդի գեղեցիկ հասակը շատ կանուխ հանդէպեցան գերեզմանին մէջ, ուր գէթ մօրը հետ մէկտեղ կուզէր երթալ, ինչպէս արցունքով կը գրէր հիւանդութեան օրերուն ուրուադած մէկ ստանաւորին մէջ, զոր խմբագրատան անտիպ ձեռագիրներուս մէջէն հանելով կը յանձնեմ տպագրութեան Մանիսի այս թիւին մէջ, իրրեւ վերջին յիշատակ մը վաղամեծ բանաստեղծին։

Տ. Ա.

ՄԱՅՐԱԿԱՆ ԳԵՐԿ

Դուն որ ցաւոց հագուեցուցիր ինձ մարմին,
Մայր, սորվեցուր ինձ զայն կրել անխռով
Արիացուր զիս անբսպառ բու սիրով,
Մինչեւ խռոված հոգւոյս իյնայ ոյժն յետին։

Ճակիս վարդեր մեկիկ մեկիկ կը բոռնին.
Ժայռ մ'ոսկերուս տակ կը ցցուի առապար.
Երկինքը մութ, ես կը թփնի վայրապար,
Անյուսութեան փրչեց հոգւոյս մէջ քամին։

Մայր իմ, ո՛վ մայր իմ, բարձ գլխուս իմ խոնջեալ,
Աւիւն ոսկերցս, ո՛վ արտիս քաղցր ապաւեմ,
Միայն քեզմով կը զօրանամ ես դարձեալ։

Բա՛ց, մայր իմ, բա՛ց քեւերդ, իյնամ գրկիդ մէջ,
Մեկեղ հրգօր անցնինք կեանքի այս ծովէն,
Ո՛վ մայր, զիրար գրկած մեկեղ զսնանք վերջ։

Կ. ՈՍԿԵԱՆ

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԶՐՈՒՅԱՏՐԱԿԱՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՆԳԼԻՆԵՐԷՆ ԼԵՋ-
ՈՒՆ. — ՏԷՐ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿՆԵՂՆԵՐ ԳՈՒԼՈՍ ԿՐՕՍ, ՀԱՅ-
ՏԵԼՊԵՐԿ. — ՄԵԽԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ, ՎԻԵՆՆԱ:

Վերջին մէկ քանի տարիներու հրատա-
րակուած անգլիերէն Քերականութիւններէն
դատելով կրնանք ըսել ապահովաբար թէ այդ
լեզուի ուսումին հետեւողներու թիւը շատ-
ցած ըլլալու է մեր մէջ: Ամենէն նոր հրա-
տարակուածն ուշագրաւ հատոր մըն է, զոր
կը փափագիմ ծանօթացնել Մասիաի ընթեր-
ցողներուն:

Սկիւնով գրքին կողքերէն — ինչ որ արա-
մարանական ալ է — առանց վարանելու կըր-
նամ յայտարարել թէ այսքան հրապուրիչ
տեսքով, կոկիկ երեւոյթով հայերէն դասա-
գիրք մը տեսած չէի դեռ: Կողքին ներքի
կողմերը, հանդիպակաց երկու էջերը կը գրա-
ւեն գունաւոր քարտէսներ ուր կը ներկայաց-
ուին բրիտանական կղզիներն, ու անգլիերէն
լեզուն խօսող երկիրները:

Յետոյ կուգայ ծանուցումի նման հատ-
ուած մը, անգլիական Գրական Հանդէսէ մը
թարգմանուած, որ պարզապէս գրքին մէ-
թափին վրայ ջատագովական մըն է: Հո՛տ
ըսուած է, օրինակի համար, թէ այս գրքի
եղանակին գերազանցութեանը կը վկայէ մա-
մուլ՝ «ի ծագաց մինչեւ ի ծագս երկրի»:
Քիչ մը վարն ալ աւելցուած է թէ «այդ դա-
սընթացքները, ի մասնաւորի ի պէսս օճա
րաց սահմանուած են»:

Գրքին առաջին էջին վրայ՝ շնորհքով փըն-
տառութէ մը վերջ միայն կրնաս հանգիպիլ
«Գէորգ Յ. Կիւլեան» անունին, որ է սոյն
հատորը Փրանսերէնէ հայերէնի վերածողը:
Այս էջը լեցուն է յատուկ անուններով. ա-
մէնէն գլուխը դրուած է «Եղանակ Կարէյ—
Օդդոյ—Սաուրի», առին ալ փակագիծի մէջ
անգլիերէնը: Կէս մէջքէն վարն ալ գրուած
է «Գործ Տր. Ա. Մօրօնի»: ասոր տակի հա-
յերէնի վերածողին անունը, որ մեզի համար
բուն նշանակութիւն ունեցող անձը կ'ըլլայ
հարկաւ, քանի որ իրով կը ծանօթանանք
այս հատորին:

Ու ամէն գրքի պէս հարկաւ այս քերա-
րականութիւնն ալ ունի իր Յառաջարանը,
որմէ գէթ կը տեղեկանանք թէ այս հատորը
հայերէնի վերածող Գէորգ Յ. Կիւլեան՝ Մար-
գուանի Անաթոլիա Գողթնէն է եւ ունի «երկ-
վեցեակ տարիներու ուսուցչական փորձառու-
թիւն»:

Անցնինք սակայն բուն հատորին, որ կը
բաղկանայ 232 էջերէ. առաջին 15 էջերը
տրուած են ներածութեան. յետոյ կուգան
41 դասերը, գրքին մարմինը կազմող գլուխ-
ները. ասոնց կը յաջորդէ «գարտուղի բայե-
րու ցանկը», 32 էջերու մէջ ամփոփուած են
«Անգլիերէն Հատրնաիրք», ու ամէնէն վերջը
դրուած է «Բառագրքուկ» անգլիերէն—հա-
յերէն եւ հայերէն—անգլիերէն:

Ներածութեան տակ դրուած «հնչման կա-
նոններ»ը հիանալի են պարզապէս: Ամփոփ
ու ճշգրիտ եղանակով մը շարուած են անգ-
լիերէն դժուարահնչուն լեզուին կանոնները,
որոնք եթէ անգամ մը խրացունին՝ ա՛լ մեծ
դժուարութիւն չի քաշուիր ո՛ր եւ է բառի հըն-
չումին համար: Գործին այս մասը է՛ն դժ-
ուարն է արդարեւ. մանաւանդ երբ միտք
բերենք աս պարագան թէ անգլիական կարգ
մը այլանդակ հնչումներ հայացնելը կամ հա-
յերէն գրերով բացատրելը ինչքան դժուարին
աշխատութիւն մըն է: Արդար ըլլալու հա-
մար սակայն պէտք է խոստովանիլ թէ կա-
տարելապէս յաջողած է թարգմանիչը, ինչ
որ դժբաղդարար չինք կրնար ըսել անգլ. —
հայերէն բառարաններուն համար առ հա-
սարակ:

Առանց ծանրանալու ներածութեան միւս
մասերուն վրայ՝ անցնինք «Դաս»երուն: —
Ամէն դաս առանձին նիւթ մը ունի, ինչպէս
նաեւ անգլիերէնէ հայերէնի ու հայերէնէ
անգլիերէնի թարգմանելի նախադասութիւն-
ներու հրահանգներ, քիչ շատ նման հանրա-
ժանօթ Օլէնտորֆի դրութեան, առանց սա-
կայն անպէտ խճուղումներու եւ կրկնութիւն-
ներու: Այս 41 դասերուն մէջ աշակերտը պի-
տի ծանօթանայ քերականական բոլոր գլխաւոր
կանոններուն: Դասէ դաս, կանոնաւոր առ-
տիճանաւորումով մը կ'ընդարձակուին հրա-

հանգները , իւրաքանչիւր դասի սակայն միշտ մասնաւոր ուշադրութիւն ընծայելով շեշտած կանոնին :

Բառագիրութիւնը կարեւոր տեղ մը կը բռնէ բոլոր գլուխներուն մէջ , ծայրէ ծայր : Բառերու որոշ խումբեր կ'առնուին միայն՝ նոյն դասին մէջ : Տեղ մը օրինակի համար , Սեդան վերնագրին տակ գրուած են բոլոր սովորական բառերը , որ այդ կապակցութեամբ պիտի գործածուին . ուրիշ դասի մը մէջ՝ սովորաբար գործածուած գործիքները , միշտ իրենց յատուկ հնչումները փակագիծի մէջ գրուած : Այս կերպը անտարակոյս մէկէ աւելի յանձնարարելի կէտեր ունի . աշակերտը բնական հետաքրքրութեամբ մը պիտի կարենայ նոյն դասին մէջ սորվիլ նոյն կապակցութեամբ գործածուելիք է՝ զիստար բառերը , Դարձեալ , գրուած հրահանգներովը , աշակերտը պիտի ստիպուի միանգամայն նախագաղտութիւններու մէջ գործածել սորված անջատ բառերը : Ու ասիկա խիստ էական բան մըն է լեզու մը սորվելու համար . քանզի լեզուն սորվիլ , անով խօսակցիլ , չի՛ նշանակեր ընկ բառեր սորվիլ . աւելի դժուարին գործը բառերն իրենց տեղը գործածելն ու ճշգրտութեամբ հնչելն է , ինչ որ կը կարծենք թէ պիտի յաջողի ընել ներկայ Զրուցատրական Քերականութիւնը , իր այս գծած ճամբովը :

« Անգլիերէն Հատընտիրք » վերնագրին ներքեւ յառաջատուական դասաւորութեամբ մը գրուած են քանքմէկ կտորներ , չանազան ծանօթ հեղինակներէ : Հատուածներու ընտրութիւնը կատարելապէս յաջող է . կը սկսի պզտիկ ու պարզ հատուածներով ու կը վերջանայ սիրուն ոտանաւորներով : Աշակերտը՝ կարճ խօսքով , ձեռքը պիտի ունենայ փոքրիկ ընթերցարան մը , ուսկից միանգամայն պիտի կարենայ ճաշակ մը առնել անգլիերէն գեղեցիկ գրուածքներու : Գրքին այս մասին մէջ հայերէն չէ գործածուած բնա՛ւ . ամէն մէկ հատուածի տակ կայ խօսակցական հարցարան մը , որով ուսանողը պիտի վարժուի կարգապաճը բացատրել անգլիերէնով :

Հատորին վերջի 41 էջերուն մէջ ամփոփուած « Բառագրքուկ »-ն ալ անտարակոյս իր օգտակարութիւնը ունի . մանաւանդ , աչքի

արագ յաճումով մը կը դիտեմ թէ ամէնէն գործածական եւ պարզ բառերը միայն զատելու քանքր չէ խնայուած : Հոս ալ դարձեալ դիտելի է անգլիերէն բառերուն քով փակագիծի մէջ նշանակուած հայատառ հնչումներուն ճշգրտութիւնը :

Ինծի ծանօթ գրքերու մէջ է՛ն կատարեալն է այս հատորը՝ հնչումի եւ շեշտի տեսակէտէ . երկու դժուարութիւններ , որ դայթակցութեան քար եղած են բոլոր անգլիերէն սորվողներուն : Կ'ընդունիմ թէ տեղ տեղ հնչումները ճշգրտու մէջ բոլորովին չէ յաջողած թարգմանիչը : Աւստի քանի մը օրինակներ , — Stomachի դէմ գրուած է սթըմք , մինչդեռ եին տեղ ը հնչելն աւելի շիտակ է կարծեմ : Նմանապէս Sciences ի մէջ՝ վերջի վանկը կը հնչուի ղգ եւ ո՛չ իգ՝ ինչպէս է այս հատորին մէջ . Ուրիշ տեղ մըն ալ Asiatic դէմ գրուած հնչումն է հէյէ , մինչդեռ վերջի վանկը պէտք էր ըլլալ ա : Դիտաւոր դիտողութիւնս սակայն՝ հնչումներու մասին է ts, des եւ tes վերջաւորող բառերուն համար , ինչպէս arts, trades, magistrates , որոնց դէմ հայերէն գրելով նշանակուած հնչումներն են՝ աւճ , քէյճ , մեճխսրէյց , Ընդունելով հանդերձ թէ այդ բառերու ուղիղ հնչումը ընկ լսելով կարելի է ուղիղ սորվիլ՝ կը կարծեմ՝ նոյն ատենը սակայն թէ աւելի ճիշդ պիտի ըլլար գրել աւթս , քէյսս , մեճխսրէյթս , կա՛մ շատ շատ վերջաւորութեան սին տեղ դնել զ . քանզի անգլիերէնի օտար է ջ եւ s հնչումը , ինչպէս կը յայտնուի Անգլիացիներուն Ռուսիոյ Կայսրին տուած Զար տիտղոսովը , զոր մենք Զար կ'արտասանենք :

Վերջացնելէ առաջ անգամ մըն ալ կը փափագիմ կրկնել թէ այս « Զրուցատրական Քերականութիւն »-ը ամէն կերպով յանձնարարելի դասագիրք մըն է բոլոր անոնց որ կ'ուզեն սորվիլ եւ ուղիղ սորվիլ անգլիերէն լեզուն : Կը շնորհակտութեմ վայն հայերէնի վերածողն՝ իր յաջող ընտրութեանը համար , ու եթէ շատ չի տեսնուի , կ'ուզեմ շնորհակտութիւն յայտնել Հայտնակերպի հրատարակչին՝ Յուլիոս Կրօսի , որ նաեւ իր այս առաջին փորձովը գաղափար մը պիտի կազմէ թէ գրքերու հրատարակիչներն ի՛նչպէս կը վարձատրուին . . . մեր մէջ :

Ա. Գ.

Ս Փ Ր Ո Ւ Ն Ս Ե

Փռալից ուղիս կտրի երբոր ,
Յանկարձ յուզեց զիս ձայնը հեռաւոր
Սիրուած հիւանդին՝ որ ոչ իր վերեւ
Մտնի կը պատմէր , այլ գարուն կերգէր :

Նղիան որ սուգ կը պահէր տեսնու՝
Դարնան հետ տօնէ իր վերափոքում .
Անհիգ ու սիրան ալ միշտ երիտասարդ
Էջեր լեցրնէ գրչով ծաղկազարդ :

Բանաստեղծ ծնած , երազով հալած ,
Դեպի գեղեցիկն յառած զմայլած ,
Վսեմ ներքողներ նուագէ աղու
Որոց մերթ խառնէ հրճուանքներ ջրղու :

Իր մեղեդիներ՝ մշտնադու հեղեղ ,
Իր շարականներ ոնով գունագեղ ,
Արձագանգ կուտան սարեւն ու ձորեւն
Ու հըմայելով սրտեր հովահրեւն :

Իր մեղամաղձիկ հոգին՝ սուղ պարգեւ ,
Դեռ բնկնեալ չէ նոյն ճաղանդին ներքեւ .
Նղիան սիրուած ու ոսկեղինիկ
Մեր գուսանն է միշտ , մեր հաւն է փիւնիկ :

Ապրի՛ Նղիան , քո՛ղ երկար ապրի՛ ,
Որ մայիս երգէ մեզ ամեն տարի ,
Ու մեր գրական պարտէզը գոնէ
Թաւով ծաղիկներով յաճախ շէնցընէ :

30 Մայիս 1901

Մ. ԱՅԷՄԵԱՆ

Մատթէոսեան Տպարանին Տնօրէն Վահան
էֆ. Մատթէոսեան այս առաւօտ մեկնեցաւ
մայրաքաղաքէն Եւրոպա , որ պիտի զրադի
ապարանական ու կազմարարական ճիւղի վե-
րաբերեալ ուսումնասիրութիւններով ու ապրու-
ստանքներով որոնց պէտքը զգալի դարձու-
ցած են Յ. Մատթէոսեան հաստատութեան
յարաճուն գործառնութիւնները : Հայ Տպա-
րանի մը ու Կազմատան մը ստացած այս զար-
գացումը , — որ ուղղակի առնչութիւն ունի
մեր մտաւորական ու գրական կեանքին հետ ,
— հաճոյքով կ'արձանագրենք եւ տարակոյս
չունինք որ նոյն հաճոյքը պիտի զգան նաեւ
մեր հրատարակիչներն ու հեղինակները մաս-
նաւորապէս :

ՍՐՈՒԱՆՁՏԵԱՆՑ ԿՏԱԿԸ

ՎԱՆԱՅ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ

Պատն ժողովոյ վերջին նստին մէջ տըր-
ուած որոշումներէն մէկը մասնաւոր կարեւո-
րութիւն մը ունի , զի նորէն այժմէութիւն
կուտայ Սրուանձտեանց կտակին , որուն գոր-
ծադրութեան պարագաներն ուսումնասիրելը
յանձնուած է . ըստ այդ որոշման , Ստեփան
փաշայի նախաքննութեանը :

Կր սիրենք յուսալ թէ Քաղ. ժողովոյ գեր-
ատենապետ փաշան այնպէս տեղեկագիր մը
պիտի բերէ Պատն ժողովին որ այդ կարեւոր
կտակին անմիջական գործադրութեան որո-
շում արուի եւ ձեռնարկութեան իսկ սխիլ
յանձնարարութի որոշ որ անկ է :

Հիշոյր ըլլալով հանդերձ այս ակնկալու-
թեան մէջ , կարեւոր կը համարինք խնդրոյն
նորէն այսպէս այժմէութիւն առնելէն ազդե-
ուելով՝ համառօտ տեղեկութիւն մը տալ թէ
ի՞նչ է Սրուանձտեանց կտակը , եւ թէ անոր
գործադրութեան ամբողջ ինը տարի յապա-
գումը ի՞նչ խորհրդածութիւններ կը ներշնչէ
զգացողին : Գրական Հանդէսի մը մէջ , ինչ-
պէս է Մաւիս , ամենէն յարմար տեղն է որ
գրական համրաւով ծանօթ հանգուցեալ
Սրուանձտեանց եպիսկոպոսի կտակին պա-
րագաները պարզուին :

Սրուանձտեանց Սրբազան իր կենդանու-
թեանը փափագ կը տածէր Հիւանդանոց մը
հաստատել Վանայ մէջ , ուր ծնած էր , եւ
իր այդ փափագը գրաւորապէս երեւան ե-
լաւ մահուրէն վերջն ալ , հասարակ եւ ան-
վաւեր թուղթի մը վրայ , որ կ'ըսէր թէ
«1000 ոսկի կը նուիրեմ այդ նպատակին հա-
մար» : Երեւան ելած թուղթը որ ստորագ-
րութիւն անգամ չէր կրեր , թէեւ իր ձեռա-
գիրն էր , օրինական կտակագրի մը հանգա-
մանք ու զօրութիւն չունէր ամենեւին ,
այդու ամենայնիւ իր չորս եղբայրները որոնց
կ'իյնար իրեն թողած ժառանգութիւնը , ա-
ռանց վերադասութեան ընդունեցին իրենց
Սրբազան եղբոր նուիրական կամքը եւ
1000 ոսկին թողուցին Ազգ. Վարչութեան

արամայրութեանը տակ՝ գործածուելու համար այդ ազնիւ նպատակին՝ Հարկ է ըսել այստեղ, արդարութեան պարտք մը կատարած ըլլալու համար, թէ Սրուանձտեանց եղբայրները հարուստ չէին, եւ հազար ոսկին կարեւորութիւն չտալու վիճակի մէջ ըլլալու համար չէր որ յարգեցին իրենց սիրեցեալ եղբոր կամքը, այլ պարզապէս յարգած ըլլալու համար յարգեցին անոր վերջին փափագը որպէս զի իրենց ծննդավայրը օթոռի իրենց եղբոր անունը կրող կարեւոր հաստատութեամբ մը, ինչպէս է Հիւանդանոցը ։ Այս պարագան որչափ պատիւ կը բերէ Սրուանձտեանց եղբայրներուն (որոնց երեքը ուսուցիչ էին, իսկ մէկը ապրուստի անգամ կարօտ եւ շատ անգամ եպիսկոպոս եղբոր նպատուովը կ'ապրէր) այնչափ հակապատիւեր ոգի մը ի յայտ կը բերէ բաղդատմամբ այնպիսի ժառանգորդներու, որոնք օրինական կտակները անգամ չգործադրելու համար միջոց չմնար որ չեն գործածեր շատ անգամ, ինչպէս, օրինակի համար, Պ. Կարապետեանի կտակը եւ գիպոսի մէջ հիմակ իսկ դատի տակ է ժառանգորդաց կողմէ ։

Իսկ Սրուանձտեանց ըզմագիրը — կտակէ աւելի այսպէս կոչուիլ կ'արժէր — ժառանգորդներուն կողմէ աշխարհի ամէնէն վաւերական կտակագիրը համարուեցաւ եւ հազար ոսկին ի պահ դրուեցաւ Ազգ. Կեդր. Վարչութեան որոշմամբ՝ Բերայի Կալուածոց Հոգաբարձութեան անտուկը 50/0 տոկոսով ուր կը մնայ ցարդ, բարերարողապէս խիստ ապահով տեղ, սպասելով նպատակին յատկացուելու ։ Եւ սակայն ամբողջ ինը տարի է որ դրամը կը սպասէ եւ գործադրութիւնը չէ եղած դեռ, մինչդեռ Սրուանձտեանց ժառանգորդները թէ՛ անբռնարարելի համարեցին իրենց հանգուցեալ Սրբազան եղբոր կամքը ու սիրայօժար թողուցին հազար ոսկին, եւ թէ՛ ամենէն աւելի իրենք են որ կը հետամտին կր թախանձեն, կը յորդորեն եւ կը պաղատին որ մտադրեալ Հիւանդանոցը հաստատուի որքան կարելի է շուտ, եւ իրենցմէ մէկը մինչեւ անգամ պատրաստ է գետինն ալ նուիրել Հիւանդանոցին կառուցման համար ։ Վանայ Առաջնորդարանն ալ գրեթէ կանոնաւոր պար-

բերութեամբ քանիցս ղգացուցած է այդ հաստատութեան պէտքը ։ Բայց եւ այնպէս ինը տարի անցեր է, ինչպէս ըսուեցաւ, Սրուանձտեանց Սրբազանի մահէն ի վեր եւ դեռ իր փափագը փափագ կը մնայ, դժբաղդարար, մինչ անգին դրամն ալ այնպիսի ապահով տեղ մը կը կենայ ։

Կտակ մը միշտ նուիրական պէտք չէ՞ համարուի, մանաւանդ որ անոր գործադրութեան դէմ սեւէ արգելք չկայ, ոչ ժառանգորդներուն կողմէ, ոչ ուրիշ մարմիններէ. իսկ կտակակատարը նոյն իսկ Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնն է, որ վստահ ենք թէ այլ եւս չյապաղեցներ ինչպէս նաեւ կը յուսանք թէ Ստեփան փաշա ալ տարբեր տեղեկագիր մը չպիտի բերէ ինչպէս ժողովին, այս կտակային խնդրին նկատմամբ ։

Մ. ՆԱԹԱՆԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՆՈՒԻԴԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Սամսոնի ազգայիններէն Ռուբեն ԷՖ. Պետրոսեան եւ Վահան ԷՖ. Պետրոսեան մէյ մէկ օրինակ տարեկան Մասիս Գուրաձ ԷՖ՝ առաջինը տեղւոյն ազգ. վարժարանին եւ երկրորդը Կիրասոնի ազգ. վարժարանին ։

ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՊԱՏԱՄԻԱՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

C'est, dit-elle, l'endroit; me voilà bien surprise.

. . . Բռն տեղն է սա,

Կ'ըսէ, սակայն զարմանալի

Բան մ'է ասի ։

Հիւանդութենէ նոր ելած նիհար աքիս մ'է՝ որ ծակէ մը շտեմարանը մտած ու հոն մէկ շատ պաշար գտնելով՝ գիրցած պարտած էր ։ Ժամանակէ մ'ետք մտած նեղ ծակէն ելլել կ'ուզէ, այլ ի՞նչպէս ելլէր, կը վարմանայ կը մնայ, ինչպէս թարգմանած ենք մենք ալ ։ Ո՛չ, հա՛ surprise կը նշանակէ prise, բռնուած, ծուղակի մէջ ինկած, կ'ըսէ Պ. Մալոսաս, միշտ եւ յաւիտեան աճապարելով իր սխալակրկիտ հալածանքին մէջ ։ Այլ ե՛րբ surprendre բայը բռնե՛լ նշա-

նակած է՝ որ surprise ալ բռնուածի խմտտ ունենայ : Surpris յանկարծակիի եկած . զարմացած կը նշանակէ հոս . աքիտն է որ կը զարմանայ թէ ինչո՞ւ մտած ծակէն դուրս չի կրնար ելլել : Մոռողակի մեջ ինկածն ալ սխալ է : Surprendre՝ Attraperի . Prendre à un piègeի խմտտ չտար երբեք , me voilà bien attrappé պէտք էր ըսէր մուկը : Իսկ ձեզ համար , աննման ըզուագէտ , surpris բառը ծուղակ մ'եղաւ պարզապէս , vous voilà bien attrappé , Քրանաագէտդ Մալխաս : — Մեր եօթներորդ սխալը՝ այս ալ , այսինքն իրական սխալի բացարձակ չգոյութիւն միշտ :

Quel crime abominable!

Ի՞նչ մեղք կ'ըլլայ ասկէ էւել :

Մեր քննադատը կը սարկեցնէ հանդիսաւոր կերպով թէ՛ «կրօնական խմտտով գործածուած չէ եղեր հոս crime բառը ,» որմէ կը հետեւի թէ մեղք թարգմանելը մեր կողմէ «մեղք» մ'էր աններելի : Ինչպէ՞ս յայտնի կ'երեւի կրիտիսին խաղաղութիւնը եւ ըմբռնման տկարութիւնը : Զեզ երկու խօսք ըսեմ , Պ . Մալխաս , կամ ա՛յն է որ մեր թարգմանու թեան մէջ սխալներ չկան բնաւ , եւ կամ դուք անկարող էք գտնելու , ի՞նչպէս ուրեմն խորճելու կը յանդգնիք : Քննենք սակայն այդ տողը՝ որ «Ժանսախսե բռնուած կենդանիք» նշանաւոր առակին մէջ կը գտնուի : Ասիւծը կը յայտնէ միւս կենդանիներուն թէ իրենց ծանր մեղաց (péchés) պատճառաւ Աստուած խրկած է այս մեծ փորձութիւնը (սե՛ն նոյն առակին 17րդ տողը) , եւ կ'առաջարկէ որ իրենցմէ ամէն մէկը իր յանցանքները խոտտովանի , եւ ամենէ մեծ մեղաւորը (հոս ալ բնագիրը coupable կ'ըսէ , ահա նոր սխալ մ'ալ , պարոն քննադատ) զոհուի երկնային բարկութեան : Երբ կարգը խեղճ անփնտ իշուն կուգայ՝ կը խոտտովանի թէ խիստ անօթի մէկ ժամուն վանքի մ'արօտէն անցած ատենը կտոր մը խոտ կերեր էր անկէ : Ահա ձայներ ամէն կողմէն «Ասկէ մեծ ի՛նչ մեղք կրնայ ըլլալ» : Պ . գրադատը կը վճռէ թէ պէտք էր՝ չէ թէ մեղք՝ այլ ոճիւր թարգմանել : Ինչ որ կ'ուզէ թող վճռէ . այլ մենք կը վճռենք թէ թարգմանութեան արուեստը փակ դուռ մ'է իրեն համար եւ միանգամայն

կ'անդրադառնանք իւրովի՝ թէ ի՛նչ մեծ , ի՛նչ աններելի մեղք գործեր ենք մեր կեանքին մէջ՝ որ այսպիսի խմտտուն բանադատ մը կ'եղլէ մեր գիմաց : Եւ ասկէ զատ՝ Պ . կրիտիսը վստա՞հ է թէ crime մեղք ալ չնշանակեր : Բառարան ալ չքններ երանելին որ սորվի , Pécheurs, faites pénitence de vos crimes . L'ingratitude est un crime խօսքերը «ոճիր»-ով պիտի թարգմանէ : Ապրի՛ : Այս ալ մեր ութերորդ սխալն է եղեր :

. . . Canaille, sottè espèce

Գոեհիկ , յիմար կենդանի ,

«Յիմարը fou է» կը վճռէք . ապահով էք այդպէս ըլլալուն . չըսէ՞ք Պ . Մալխաս , թէ դուք ձեր հայերէնն ալ չլիտէք եղեր : Ի՛նչ , յիմարը խեղճ (fou) միայն կը նշանակէ , անմիտ , անխելք (sot) ալ չնշանակեր : Այլ գոնէ բառարան մ'ալ չքննեցիք այդ տգիտական դիտողութիւնն ընելէ առաջ : Այդ բարձր կարողութեամբ է արդէն որ «անկերպարան» կը վճռէք «յիշատակ մի անմուտ , գովանքներ ընել (compliments) եւ ծիծալիլ քահ քահ» խօսքերը :

* * *

Նշանակուած սխալներուն բուն արժէքը ցուցուցինք՝ ակնհիւս յայտնելով թէ ո՞ր կողմն է սխալն ու անդիտութիւնը : Ժամանակ է անկեղծօրէն խոտտովանիլ մեր մէկ վրէպը՝ nez-à-nez , զոր «գիմաց գիմաց» թարգմանելու տեղ՝ «քովէ քով» դրած ենք , յայտնի անուշադրութեան մը հետեւանօք : (Մեր քննադատին սխալները , ինչպէս յայտնի է , անուշադրութեան հետեւանք չեն , այլ լարուած , ամբիւրբուած ուշադրութեան) : Կը խոտտովանինք նաեւ թէ մեր թարգմանած ընդարձակ հատորին մէջ ցեղ մը ընտանի ձեւին դէմ մեղանշած ենք «աղջիկ» ըսելու տեղ «օրիորդ» ըսելով : Այս կերպով առիթ տուած կըլլանք Պ . Մալխասի իր խոշոր եւ բազմադիմի սխալները խոտտովանելու : Մեզ համար անհուն գոհունակութեան առիթ մ'է տեսնել եւ հաստատել թէ մեր հակառակորդին բծախնդիր ճիգերը ծառայած են միայն . . . մեր թարգմանութեան հարազատութիւնը ապացուցանելու , ինչ որ պզտի արդիւնք մը չէ մեզ համար . Լա Ֆոնթէն իբր «անարատ ոգ»

կի» դուրս կելլէ խժբժանաց բովէն , քանզի կրնայինք բանաւորապէս մտածել թէ մէկէ չա՛տ աւելի սխալներ կրնային սպրդած ըլլալ հոն՝ առանց գործին իրական արժէքին փնտս տալու երբեք , բաւական է որ թարգմանիչը լաւ հասկնայ մ'եղած ըլլայ բնագրին , եւ թարգմանութիւնն ալ օրինաւոր պայմաններու մէջ կատարած :

Արդէն՝ սխալիլը մարդկային է , անկարելի է որ յոգնած միտքն իր թարթափուն վայր կեանները չունենայ , անկարելի է գտնել թարգմանութիւն մը որ իր անբողոքութեամբ մեջ գերծ ըլլայ ըրծերէ ու անճշգրտութիւններէ , որո՛ւ ձեռքով որ կ'ուզէ կատարուած ըլլայ այն : Թո՛ղ ինքզինք անսխալ կարծող յանձնապատասխանը «նետէ առաջին քար»ը :

Խնդիրը հիմնապէս կը տարբերի եթէ հեղինակ մը իրական անկարողութիւն , թարգմանիչ մը ճշմարիտ անբաւականութիւն յայտնէ երկասիրութեան մ'ամբողջ ընթացքին մէջ , եթէ ոչ՝ այդպիսի մարդկային սխալներու հետագոտութիւն՝ իմաստակութեան նշան համարուած է ամէն տեղ ու ամէն ժամանակ : «Իմաստակութիւնն է , կ'ըսէ Լիդսէ՝ որու տրւած մէն մի սահմանները փրկափայտական ճշգրտութեամբ կը փայլին , գիտութիւն ծախելով մանրակրկիտ պահանջանքներ ընել »

Մենք չա՛տ եւ չա՛տ գրադատութիւններ կարդացած ենք մեր երկար կեանքի մէջ , այլ կը խոտոտվանինք թէ այսքան անհեթեթ , այսքան անխիղճ եւ այսքան միակողմանի գրուածքի մը չենք հանդպած երբեք , եւ չենք զարմանար բնաւ որ Պ. Մալխաս անձեռնհաս գրչակ մը ճանչցուած ըլլայ , ինչպէս ինքն իր բերնով կը խոտոտվանի :

* * *

Իր բժականգրական առաջին տարբեր փառաւոր շահատակութիւններէն ետք՝ որոնց ոչինչ արժէքը մի առ մի քննեցինք , միշտ յոսի կրքերէ զրդուած՝ տարբեր նոր եւ ոչ նազան տեղի , անիրաւ , եւ մերթ նաեւ այլանդակ ու ծաղրելի շահատակութեանց կը ձեռնարկէ Պ. Մալխաս : Նա միշտ մրտեղութեամբ մարմնով կը փորձէ մեր երկի մէջ գտնել ու ցուցնել ինչ որ կրնայ անուանուիլ գրական կարծեցեալ թերութիւններ : Հոս եւս միեւնոյն

աններող ոգին , «խաճամիտ» երկ մ'անուանարկելու միեւնոյն անխաճութիւնը՝ կարգ մը նենգաւոր միջոցներով ու սոփեստական ձեռնարկներով : Հակասութիւնք կը վստան իր գրուածի այս մասին մէջ եւս՝ ուր իրմէ գտնէ քիչ մ'աւելի ծանօթ գրական վաստակաւորի մը կ'ուրացուի գոցցես ամէն արժանիք՝ անարդական ձեւեր իսկ չխնայուելով : Այդ հակասութիւնք կը շեշտուին մանաւանդ հաւթաւեղով խայթած միջոցին , որ ժամանակ արձանագրելի ճշմարտութիւններ ակաւայ կը սպրդին իր գրչէն :

Մենք այնքան աւելի քիչ հարկ կը տեսնենք՝ վերն բրածնուս նման՝ մի առ մի քանդելու , փշրելու ամենադժուր քաջառնութեամբ այդ միշտ եւ յաւիտեան սին եւ անխիղճ ամբաստանութիւնները (որոնց բոլոր անիրաւութիւնն ինքնայայտ է արդէն) որքան տալիս մեզ հազար եւ աւելի տղերե՛ք՝ սա տեղէն անտեղէն ըստ կամս քաղուած տալիս ինչ որ կը համարուին քիւրն անցնող տղերքու քով , Թէ այսպիսի ստուար ամբողջութեան մը մէջ գտնուին տալիս երկու տրկար տողեր միայն (որոնց մեծ մասին վրայ ցուցուած ըրծերը շատ ջուր կը վերցնեն արդէն) , ինչ ինչ թերութիւններով քննադատելի՝ այս իսկ ի նպատակ մեր երկասիրութեան կը խօսի՝ անօրինակ յաջողութիւն մը հռչակելով : Չափազանց անարդար ըլլալ պէտք է մէկը պահանջելու համար որ այսքան հազարաւոր գեթուարին տողերէ մէն մին՝ իր մէն մի կէտերուն ու նուրբ երանգներուն մէջ հաստար յաջողութեամբ յօրինուած ըլլայ :

Սակայն՝ մեր առաջադրութեան հակառակ անկարելի է մեզ գիտողութիւն մը չընել իր ամենէն աւելի աչքի զարնող մէկ մեղադրանքի մասին : Կը մեղադրուինք կծու խօսքերով թէ անգաւ մը Լա Փոնթէնի մէկ տողը չորս տողով եւ փոքր ինչ ազատ ձեւի տակ թարգմաներ ենք եղեր . այո՛ , անգաւ մը միայն հարկւր ուրստուն եւ երկու , աւելի կամ նուազ երկար առակներով մեջ , եւ այս առթիւ կը յիշենք Այվազովսքին՝ Գոթլովի առակներուն անմահ թարգմանիչը՝ որ Լա Փոնթէնի «Գորտն ու կովը» իր անմահ գրչով հայացուցած առեւ հետեւեալ կերպով

դրած էր Une grenouille vit un bœuf տողը որ Պ. Մալխասի շնորհիւ ա՛լ հռչակաւոր դարձած է . տող մը որ «կատարեալ իմաստ մ'է, ամբողջ պատմութիւն մ'է» կրիտիկին բուն բառերը գործածելով .

Գորտ մը կար խիստ կրկան,
Անհանդարտ ու կուռքտան.
Օր մը կով մը կը տեսնէ .
«Հասակ ալ ա՛յդ է» կ'ըսէ, եւնի .

Կը տեսնէ՞ք, Պ. Մալխաս, սա երեք ածականներու շաղկապութիւնը (բաղդի տարօրինակ մէկ խաղովը խիստով ալ համեմուած) Լա Ֆոնթէնի մէկ պարզ տողը՝ ուր ածական միակ չկայ, հայերէնի վերածուած ատեն : Հսենք այս առթիւ թէ մենք արդէն ածական շաղկապներէն չենք, ինչպէս անխղճօրէն կը զրպարտէ Պ. Մալխաս՝ մի քանի բացատրիկ հատուածէ իր խելոյքը եւ անիրաւարար օգտուելով . վկայ՝ զինք ծայրէ ի ծայր սուտ հանող մեր երկատիրութիւնը :

Երանելի՛ Սյվալպիւքի՛ որ «Առակը Քռիլովի» խորագրի տակ թարգմանած ես քու տուած յիշատակելի գործդ, եւ որ անմահ անուն թողած ես հայ Գրականութեան մէջ, կըլես երեք ածական դնես հոն՝ ուր Լա Ֆոնթէն մէկի՛ իսկ հարկ չէր տեսած : Այլ բարեբաղդարար իմաստուն կրիտիկը ժամանակակից չէր քեզի :

Գալով «յատուկ անուանց» թարգմանութեան մասին մեր կուռքտանի կրկանքներուն՝ աւելորդ իսկ է ըսել թէ պարզապէս անհեթեթ են ու ծաղրելի, ու թարգմանութեան պայմաններու կատարեալ ու բացարձակ անգիտութիւն կը յայտնեն :

* * *

Մեր յօդուածին մէջ շատ եւ շատ անգամներ առիթ ունեցանք Պ. Մալխասի մասինը եւ յայտնի չարակամութիւնը նշատելու : Այս զուգահեռ չփակած՝ կ'ուզենք երկու նիւթական եւ ջօշակեղի օրինակներ տալ (եւ թէ օրինակներու եւ ապացոյցներու հարկ մնացած է այլ եւս) մեր գործը տգեղ ցուցնելու, անոր կարեւորութիւնը գոնէ՛ տատիճան մը նուագեցնելու նպատակաւ մեր հակառակորդին ի գործ դրած քննադատութեան եւ զանակէն :

Լա Ֆոնթէնէ մեր թարգմանած առակներուն թիւը հարիւր ութսուն եւ երկու հաս է : Ինք կը յանգգնի ներկայացնել զանոնք (կիրքը ս'ը աստիճան կը կուրցնէ զմարդ) հարիւր քառասուն եւ ինն : Երանելին թիւ մ'անգամ կը զւանայ մեզ, գոնէ հարիւր յիսուն ալ չստեր կըր հաշիւ մը ներկայացնելու համար :

Ի՞նչ կ'ըսէք նիւթական այս անպատկառ նենգին. սխալմ'ա՛մ, այլ ինք՝ մէկ երես անգին մեր Յառաջարանի քանի մը տողերը կ'արտատպէ՛ ուր երկու հարիւրի չափ առակներ ըսած ենք : Այնքան աննշան կէտերու վրայ անիրաւարար ծանրացող այդ անխոնջ բծախնդիրը կարելի՞ ըսն էր որ աչք գոցէր ոչսպիտի անտեղի չափազանցութեան մը վրայ՝ զոր մատը պիտի փաթաճէր հարկաւ : Արդեօք «աչքի կազմութեան թերութիւն» մ'է այս, Պ. Մալխաս :

Երկրորդ խեղաթիւրում՝ ոչ նուազ շահեկան : Դատարկեցում քանն ստանաւորներէն եօթը՝ այս ալ սխալմամբ անշուշտ՝ չափէ ու կշռութենէ զուրկ ներկայացուած են ընթերցողին, ու մերթ աղաւարուած իսկ՝ անշուշտ բարի նպատակաւ : Տեսէ՛ք ու դատեցէ՛ք :

Զարմանալի բան մըն է սա. մ'ե, Պ. Մալխաս. Մուկը դէմ դնէ, գորտ զան մըրէ. մուկ գրեցէ՛ք, Պ. Մալխաս. (այս տողս նաեւ խարդախուած է՝ ինչպէս տեսանք իր կարգին). Կանցնե՛ն իրարու ֆով. Կ'անցընե՛ն, Պ. Մալխաս, չափի դէմ մեղանշանք կայ հոս, ոտանաւորն ութոտնեան է. Իր ճիգերն սաստկացուց հով. իրեն ճիգերն, Պ. Մալխաս. ութոտնեան է եւ այս. դուք ոտանաւորի ականջ չունիք բնաւ : Հիւանդ պառկած եր նա մէկ ատեն. ձեր աւելցուցած երով չափը խանգարուած է հոս, զոր դուք չէք նշմարեր անգամ. Աստուծո՛ւ օր իր հացը կը բերէ ու շնորհ. ձեր կողմէ կ'աղմած էք զայս, հետեւապէս չէր կրնար կանոնաւոր ըլլալ. Աստուծո՛ւ օր ինձ կը բերէ հաց ու շնորհ, Պ. Մալխաս. Հուժկու, մեծզի, գամքըն, գէր ու փառաւոր. գամփո, Պ. Մալխաս : Քանի որ բառեր կը յապաւէք այս տողէն, գոնէ գտնի՛րը առանց ըրի դնելիք չափի ճշգրտութեան համար՝ որ անհպելի է ձեր ականջներուն :

Այս բոլոր ազատագրումները եթէ չարական մութեան արդիւնք չեն՝ կը յայտնեն «սկանջի կազմութեան թերութիւն մը» հիմնական եւ անբուժելի: Դուք, Պ. Մալխաս, ոտաւորի սկանջ չունիք յայտնապէս, ու կը յանդգնիք ծայրէ ի ծայր ողջանաւոր երկի մը դատաւոր կանգնել . . .

Հիմայ կարգն եկաւ բացատրել նախ՝ թէ ի՞նչ են թարգմանութեան մը օրինաւոր քըն-նադատութեան պայմանները՝ զորս կրիտիկը կ'անդրադարձնէ հիմնապէս եւ յետոյ մեր բազմաշխատ երկի իրաւունքները պաշտպանել, մեր քննադատէն շատ անգամ հնուցներու պատկառելի վկայութիւններն յառաջ բերելով, եւ միանգամայն քանի մը խօսք խօսիլ մոռցուած հին խնդիրի մը վրայ՝ զոր մեր հակառակորդը կը քրքրէ այնքան անտեղի կերպով:

Եթէ Մալխաս խմբագրութիւնն այնպէս կը դատէ թէ չափազանց ծանրացած կ'ըլլամ իր թանկագին էջերուն վրայ՝ մտադիր եմ Ար. Մալխոյ յանձնել յօդուածիս երկրորդ մասը՝ որ թերեւս չահեկանութենէ զուրկ չըլլայ:

Պուտովա, 23 Մայիս 901

Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

Ն. Խ. — Թող ներք մեզի յարգելի յօդուածագիրը՝ եթէ մոռցուած հին խնդրի մը վրայ (գրական կամ բանասիրական) իր «Բանի մը խօսք»ը Արեւ. Մալխոյի մէջ կարողաւ փախազ յայտնենք հրապարակաւ՝ իր առաջարկին ի պատասխան: Արդէն իսկ շնորհակցեալ եւ ծանրացաւ Լաֆօնքեի Առականներու բարգմանութեանը վրայ Գրախօսականի մը առթիւ բացուած այս վեճը, և կը վախճանք որ պէտք եղած պէսպիսութիւնը չկարենանք ընծայել Մալխի նիւթերուն, եթէ տասնընից տարի առաջուան վեճ մըն ալ (Հաւանաբար, ինչպէս կենթադրենք Նորայր Բիզանդացիի հետ իր ունեցած լեզուական ծանօթ վեճին կ'ակնարկէ Միսրոպ Նուպարեան) նորոգելու կէտք այս էջերուն մէջ:

ՀՐԱՏԱՐԱՆՈՒԵՑԱԻ «Առաջնորդ վաճառականաց»ի Թ. տետրը, ճարտարարուեստական միքենայի մը պատկերով և սա բովանդակութեամբ. — Յանձնակատարներուն առանձնաշնորհումը. — Հաշիւներ. — Օրհաշիւ և Մայր Հաշիւ. — Նամակներ — Ի՞նչ է զրամագլուխը. — Առեւտրական Բառ. սրան:

Իզմիրեանց Գրական Յանձնաժողովը իր այս տարուան մրցանակէն բաժին մը յատկացուցած է նաեւ ծանօթ բանասէր Յովհ. Գա. զանձեանի՝ իր Եղիշիոյ գաւառաբարբառը անուն ուսումնասիրութեանը համար:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Խ. Գ. Թ. (Թոգար) — Ձեր յանձնարարած նոր բաժանորդին թերքը սկսաւ զրկուիլ յունիս 1է (թ. 22է):

ԳՈՐԾԱԿԱՆ (Տխարպիտ) — Նոյնպէս՝ Փարդինի ազգ վարժարանին թերքը:

Գ. Յ. Ա. (Ձիլէ) — Հասցենուդ փոփոխութիւնը կատարուեցաւ: Թիւ 17էն առջի «Մասիս»ները կը զրկենք յաջորդ բղթատարով:

ԳՈՐԾԱԿԱՆ (Սամսոն) — Ձեր երկրորդ նամակն ալ սուսցանք: Շնորհակալութիւն՝ քաղքիդ գրասէր ազգայիններուն կողմէ «Մասիս»ի նկատմամբ ցոյց տրուած համակրանքին ու գնահատումին համար: Երկու նոր բաժանորդներուն թերքերը զրկուեցան, Ա. ք. 1901 յունուար 1է, Բ. ք. յունիս 1է: Նոյնպէս այսօրուրեւ կը սկսինք զրկել Սամսոնի և Կիրասոնի ազգ. վարժարաններուն նուիրուած «Մասիս»ները:

Յ. Ա. Մ. (Հալէպ) — Դժբաղդաբար կարելի չէ գտնել 1900 տարեշրջանի «Մասիս»ին 1-2-3-4 բիւլերը, բէկ յամանակին յանձնարարուեցաւ խմբագրութեանս՝ զրկել Ձեզ գանոնք:

Ա. Յ. (Մալխոս) — Ստացանք և պիտի հրատարակենք: Շատ սիրուն էր:

ԳՈՐԾԱԿԱՆ (Աղբ. Պոլիս) Բաժանորդագրութեանց մնացորդ գումարը գանձեցինք «Արևելք»ի Տնօրէնութեան միջոցաւ: Հաշիւնիս փակուած է:

Յ. Փ. (Ռօստո) — Այս շարքէ սկսեալ մէկ օրինակ «Մասիս» կ'տնելցուի Ձեր ծրարին վրայ, նոր բաժանորդին համար:

Ա. Յ. (Միսիլի) — Դանձեցինք Ձեր մանաւ-բօսքը օտմ. նամակատունէն, ի հաշիւ Ձեր բաժանորդագնոյն:

ԳՊՐԻՑԱԿԱՆ Առողջապահութեան Հրահանգներու բարգմանութեան Գ. և վերջին մասը յաջորդ բիւլին յետաձգել պարտաւորեցանք՝ նիւթերու առատութեան պատճառով:

ՎՐԻՊԱԿ — Մալխի նախորդ բիւլի նմազարկանին (էջ 354. Բ. սինակ, 14րդ տող) յոյժնուած բառը պէտք է կարդալ յազմուած, — ինչ որ տպագրական սխալ մը ըլլալը խմատին խանգարումն ալ կը գուշակուի արդէն:

Արտօնատէր Կ. Ս. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ

Տպագրութիւն Ե. ՄԱՏԹԵՆՈՍԵԱՆ

Կ. Պոլիս, Յինձնանքլար եօզուշու, Թիւ 27

Ա Ր Ի Ս ԵՒ ԸՆԿ

ՇՈՒԿԵՇԱՐԺ ԳՈՐԾԱՏՈՒՆ

ՀՈՏԵՂԻՆԱՑ ԵՒ ՕՋԱՌԻ

Հիմնեալ 1889 թ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ԹԱՀՏԱՔԱԼԷ

Վաճառանիշ

Արուեստագիտական վերջին կատարելագործութեամբ եւ առաջնակարգ մեքենաներով օժտեալ եւ եւրոպայի վարպետի մը հսկողութեան ներքեւ կ'արտադրէ ամենանորար հոտեղէններ ինչպէս նաեւ թուալէթի հոտաւէտ եւ լուսոյթի պարզ օճառներ : Տեսակի ազնուութեան մասին եւրոպական ամենամեծ գործարաններու ապրանայ դէմ մրցելու առաւելութեան կը միացնէ գիններու գերազանց ամանութիւնը : Փափաքողներուն՝ քաթալօղը ձրի կը զրկուի :

Մեծաքանակ գնումք ընել ուզողները կրնան դիմել Կ. Պոլսոյ մէջ ՕՐՕՍՏԻ ՊԱՔԵՒԿ. ԻՆՃԻՃԻԵԱՆ ՈՐԴԻԲՎԱՃԱՌԱՊԵՏՈՒՆԵՐԸ , իսկ գաւառներու եւ օտար երկիրներու մէջ դիմել գործակալութեանց որ ի ստորեւ , ուր պիտի գտնեն նմոյշներու ցուցադրութիւն մի : պէտք եղած բոլոր տեղեկութիւններով :

ԲԱՐԻՉ.—ՊՊ. Լաքառեօն Որդի եւ Ընկ 28 Ռիւ Շաքառօն :
ՊՈՄՊՈՍ.—ՊՊ. Ապքար եւ Ընկ .
ԱՂԵՔՍՍՆԴՐԻԱ.—Պ. Մ. Գալփաեան .
ԳՍՀԻՐԷ.—Պ. Հ Ռոզանբալ .
ՌՈՒՍՃՈՒԳ.—Պ. Պ. Կ. Ինճիճեան որդիք .
ՎԱՌՆԱ.—Պ. Կեռոն Արտիթի .

ԶՄԻՌՆԻԱ.—Պ. Հայրիխ Վառնիկ .
ՍԵԼԱՆԻԿ.—Պ. Տիմո Ֆերանտեզ .
ԻԻՍԿԻԻՊ.—Պ. Մ. Քալուանօ .
ՊԷՅՐՈՒԹ.—Պ. Ֆրանքել Շիֆֆներ .
ՍԱՄՍՈՆ.—Պ. Պ. Պետրոսեան Եղբարք .
ՏՐԱՊԻԶՈՆ.—Պ. Արիս Կ Ինճիճեան .

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ 1884ԻՆ

ՀԱՆՐԱԾԱՆՈԹ ՇԱՊԻԿԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆԱՏԷՐ

ԱՐԴՈՒԶԱՐԴԻ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Մ. ՏԷՐ-ԴԱԻԻԹԵԱՆ

Թիւ 85 — Կալաթա , Վոյվոսա փողոց — Թիւ 85

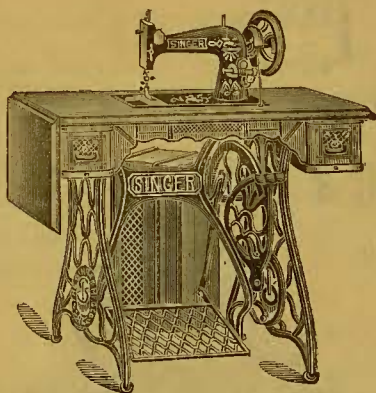
Խիստ խնամով ու տարապայման աժան գիններով չափու վրայ կը պատրաստուին աւելն տեսակ շապիկ , օձիք , թեւնոց , գիշերազգեստ ու ներքին ճերմակեղէններ :

Միայն Ֆրանսական ու Անգլիական ընտիր տեսակ կերպաներու զանազանութեամբ օժտուած սոյն գործարանը արամադիր է ընդունիլ ու կատարեալ հոգածութեամբ պատրաստել հարսանեաց ճերմակեղէններու յանձնարարութիւններ :

Կը ծախուին վերջին նորաձեւութեամբ խիստ ճաշակաւոր ու միշտ աժան գիններով օձիք , թեւնոց , ֆլանէլ , գուլպայ , թաշկինակ , ոսկեղօծ կոճակներ , փողկապ , դրամապնակ , զմիւրի «Չէֆիլտ» , խոզանակ , սանտր ու անուշահոտութեանց լաւագոյն տեսակներ :

Մ. ՏԷՐ-ԴԱԻԻԹԵԱՆ վաճառատունը նորաձեւութեան , ապրանայ ազնուութեան , յանձնարարութեան խնամով պատրաստութեան , ու գիններու աժանութեան տեսակէտով վստահելի ու լաւ յանձնարարելի լաւագոյն տուններէն մէկն է :

ԳԻՆԵՐԸ ՈՐՈՇԵԱԼ ԵՆ

Անկարելի է որ ընտանիք մը առանց կարի մեքենայի մնայ, թոյց էական կէտն է լաւ մեքենայ մը ունենալ, որովհետեւ լաւ մեքենայ մը անթիւ եւ անհամար ծառայութիւններ կը մատուցանէ, մինչդեռ զէշ տեսակէ մեքենայ մը անվերջ դժգոհութեանց եւ տաղուտի աղբիւր մըն է:

Բոլոր աշխարհ գիտէ թէ՝

Ս Ի Ն Կ Է Ր Ի

Ձեռքի, ոտիքի, ձեռքի ու ոտի միանգամայն մեքենաներ կը գտնուին:

մեքենան լաւագոյնն է. սոյն մեքենան ամենէն աւելի կատարելագործուածը, հաստատունը եւ գլխաւորածածկին ըլլալուն՝ բովանդակ աշխարհի մէջ՝ ամէն ոք Սինկերի մեքենաները կը գնէ:

Սինկերի մեքենաները կը ծախուին միմիայն Սինկեր Ընկերութեան վաճառատանց մէջ:

ՇԱՐԼՈՒՆ
ՄԱՍՆԱՆՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԲԵՐԱ, Մեծ Ժողոց, Կալաթա Սէրայի Լիւէին դիմաց.

ԿԱԼԱԹԱ } 1. Սինկեր խան, Թիւնէլին ետեւը.
 } 2. Գարաբէյ, Թրամվէյին կայարանին Դիմաց.

ՊՈԼԻՍ } 1. Սուլթան Համամ.
 } 2. Սուլթան Պէյազիւ.

Դասերը եւ նորոգութիւնք ձրի.

Կասաբեալ Երաւաստորութիւն

Մասնանիւղեր գաւառաց բոլոր քաղաքներուն մէջ

ՌՕՍԻԱ — ROSSIA

Ա. ՊԱՆՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
 ՀՐԴԵՀ, ԿԵԱՆՔ, ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ, ԱՐԿԱՄՔ

1898 տարւոյ մէջ գանձուած ապահովագրիւններ	34,775,642 ֆրանք
Երաշխաւորութեան գումար	121,765,333 »
1881էն ի վեր ապահովագրեալներուն վճարուած	164,172,000 »

Կեդրոնացեղի, Ղալաթիոյ քաղաքին վրայ, Մասնաւոր հին տեղը
 Ընդհ. Գնահ. Գործաւալ
 Ա. ՀԻՐՈՐԻԻԶ ԹԵՍՏՈՐ ՌԵԲԵԼՆ